

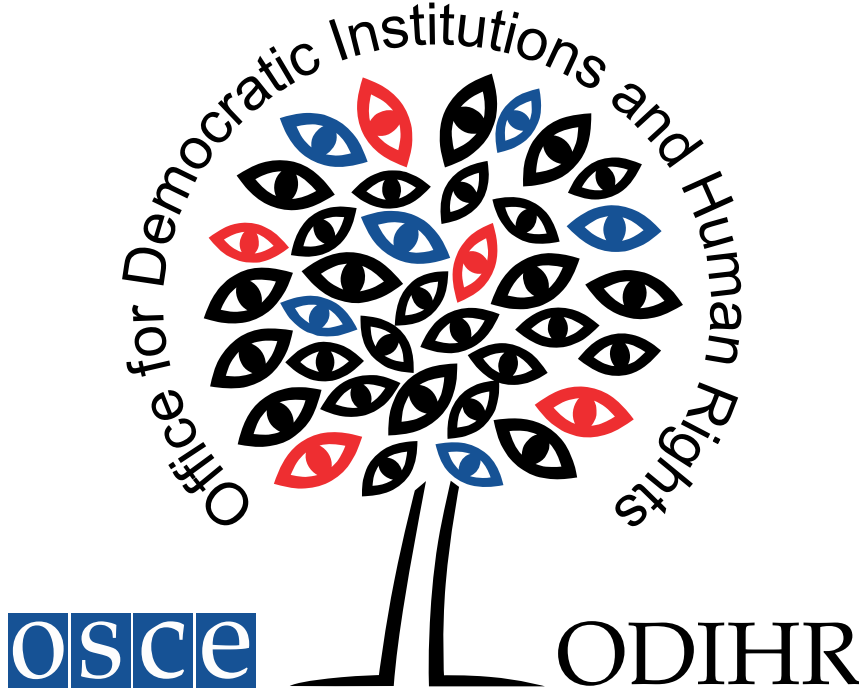

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

1 Kasım 2015
Milletvekili Erken Seçimleri

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti
Sonuç Raporu

Varşova
28 Ocak 2016

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ.....	1
II. GİRİŞ VE TEŞEKKÜR.....	3
III. ARKA PLAN BİLGİSİ.....	4
IV. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ.....	4
A. YASAL ÇERÇEVE	4
B. SEÇİM SİSTEMİ	6
V. SEÇİM İDARESİ.....	7
VI. SEÇMEN KÜTÜKLERİ	9
VII. ADAY KAYDI.....	10
VIII. SEÇİM KAMPANYASI	11
A. KAMPANYA ORTAMI	11
B. KAMPANYA FINANSMANI.....	13
IX. MEDYA.....	14
A. YASAL ÇERÇEVE VE MEDYA ORTAMI.....	14
B. MEDYA İZLEME BULGULARI.....	16
X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR.....	17
XI. YURTTAŞ GÖZLEMCİLER VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER.....	19
XII. SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLANI.....	20
XIII. TAVSİYELER.....	21
A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER	21
B. DİĞER TAVSİYELER.....	22
EK I: KESİN SONUÇLAR.....	25
EK II: ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ	26
AGİT/DKİHB HAKKINDA.....	29

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLETVEKİLİ ERKEN SEÇİMLERİ
1 Kasım 2015

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Sonuç Raporu¹

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerinin daveti üzerine, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) 1 Kasım 2015 milletvekili erken seçimlerinin izlenmesi için bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) görevlendirmiştir. Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, seçim sürecinin demokratik seçimlerle ilgili AGİT taahhütleri, diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlara ve ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirmiştir. Seçim gününün izlenmesi için AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, AGİT Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nden gelen heyetlerle çabalarını birleştirerek bir Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti (USGH) oluşturmuştur. USGH çalışmalarına katılan kurumların her biri 2005 Uluslararası Seçim Gözlemi İlkeler Bildirgesini onaylamıştır.

1 Kasım 2015 milletvekili erken seçimleri, seçmenlere çok çeşitli siyasi partiler arasından seçim yapma imkanı sunmuştur. Ülkenin güneydoğusu başta olmak üzere, sıkıntılı güvenlik ortamı ve parti üyeleriyle parti binalarına yapılan saldırılar gibi çok sayıda şiddet olayı, adayların ülkenin her yerinde serbestçe kampanya yapabilmelerine engel olmuştur. Basın özgürlüğü ciddi bir endişe konusu olmaya devam etmiştir; gazetecilere karşı açılan çok sayıda ceza soruşturması ve bazı medya kuruluşlarının kapatılması seçmenlerin çoğulcu bir şekilde sunulan görüş ve bilgiye erişimini azaltmıştır. Yüzde on seçim barajı siyasi çoğulculuğu sınırlandırmaya devam etmiştir. Seçim idaresi seçimleri profesyonel bir şekilde yürütmüştür.

Seçimlerde toplam 16 siyasi parti ve 21 bağımsız aday kaydedilmiştir. Kampanya süreci genel olarak sönük geçmekle birlikte son günlerde daha fazla görünürlük kazanmıştır. Kampanya ortamına Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile diğer siyasi partiler arasındaki kutuplaşma hakim olmuş ve cepheleşmeye dayalı bir söylem kullanılmıştır. Tartışılan ana konular arasında, 'Çözüm Süreci', bozulan güvenlik ortamı, terörle karşı kampanya ve sosyo-ekonomik konular yer almıştır.

Adaylar mesajlarını genel olarak seçmenlere iletebilmekle birlikte şiddet olaylarının artması bazı adayların serbestçe kampanya yürütebilmelerini engellemiştir. Kampanya sürecinin son iki haftasına, Hakların Demokratik Partisi (HDP) başta olmak üzere, siyasi parti üyelerine ve aktivistlere karşı gerçekleştirilen çok sayıda saldırı damgasını vurmuştur. 10 Ekim tarihinde Ankara'da gerçekleşen büyük bir terör saldırısında 100'ün üzerinde insan hayatını kaybetmiş, 500'ün üzerinde insan yaralanmıştır. Bu saldırı kampanya ortamını ve kampanyaların yürütülmesini ciddi şekilde etkilemiş, tüm siyasi partiler kampanya faaliyetlerini geçici olarak durdurmuşlardır. Ayrıca, USGH, siyasi parti aktivistlerinin gözaltına alındığını bildirmiş ve seçmenlerin zorlandığı ve oy verme konusunda baskıya maruz kaldığı yolunda bazı bildirimler almıştır.

Yasal çerçeve, tam anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulandığı takdirde, demokratik seçimlerin yapılmasına genel anlamda elverişli niteliktedir. Ancak, seçme ve seçilme özgürlüğünün yanı sıra ifade özgürlüğü gibi bazı temel özgürlükler Anayasa ve mevzuatta gereğinden fazla sınırlandırılmıştır.

¹ Bu raporun İngilizce versiyonu tek resmi belgedir. Ayrıca resmi olmayan bir Türkçe çevirisi bulunmaktadır.

Özellikle, Cumhurbaşkanı'na hakaret başta olmak üzere, geniş hakaret hükümleri, ifade, konuşma ve görüş sahibi olma özgürlüklerini gereksiz bir şekilde sınırlandırmaktadır. Meclisteki sandalye dağılımı, sandalye başına düşen seçmen sayısındaki önemli farklılıklar nedeniyle oyların eşitliği ilkesine aykırıdır. AGİT/DKİHB'nin önceki ve Avrupa Konseyi'nin 2011'den bu yana yasal reformlar yapılması yolundaki tavsiyeleri genel olarak yerine getirilmemiştir. Olumlu bir gelişme olarak, her dilde kampanya yürütme özgürlüğünün tanınmış olmasıdır.

Seçimler, yargıç ve siyasi parti temsilcilerinden oluşan seçim idaresi tarafından iyi bir şekilde düzenlenmiştir. Kısa seçim takvimine rağmen, Yüksek Seçim Kurulu (YSK), takvimdeki bütün tarihlere uymuştur. YSK, şiddetten etkilenen bölgelerde oy verme işleminin gerçekleştirileceğine karar vermiş, seçim sandıklarının ilgili muhtarlıkların (en küçük idari alan) dışına taşınmasının kanuna uygun olmadığı yolunda karar vermiştir. Çeşitli İlçe Seçim Kurulları, ilgili mahallelerin sınırları içinde önemli sayıda sandığın yerini değiştirmiştir.

Genel olarak seçmen kayıt sistemi gelişmiş bir sistemdir. USGH ile görüşenler, genel olarak seçmen kayıt sistemine güven duyduklarını ifade etmişler, doğruluğu ve kapsayıcılığı ile ilgili az sayıda endişe dile getirmişlerdir. Türkiye'de yaklaşık 54 milyon, yurtdışında ise 3 milyon civarında kayıtlı seçmen bulunmaktadır.

Mevzuatta, kampanya finansmanı ile ilgili kapsamlı düzenlemeler yer almamaktadır. Sadece bağışların miktarı ve niteliğine ilişkin bazı sınırlamalara yer verilmektedir. Siyasi partiler, kampanya finansman kaynaklarını sadece yıllık olarak hazırlanan siyasi parti mali raporları yoluyla Anayasa Mahkemesine sunmakla yükümlüdür. Bağışlar, partilerin ve adayların kampanya süresince harcamaları kamuoyunca erişilebilir değildir. Bu bilginin zamanında ve kamuya açıklanmaması kampanya finansmanı çerçevesinin genel saydamlığını ve hesap verebilirliğini sınırlandırmaktadır.

Medya ortamı, çok çeşitli basın yayın organı içermektedir. Ancak, ifade özgürlüğü ile ilgili gereksiz yasal kısıtlamalar varlığını sürdürmektedir. Gazetecilere ve medya kuruluşlarına karşı teröre destek verme ve Cumhurbaşkanı'na hakaret etme gibi gerekçelerle açılan ceza soruşturmaları, internet sitelerine erişim engeli konması, bazı televizyon kanallarının dijital servis sağlayıcı ortamlarından kaldırılması ve bazı önde gelen medya kuruluşuna etkili bir şekilde el konulması, seçmenlerin çoğulcu bir şekilde görüş ve bilgiye erişme imkanını azaltmıştır. YSK'nın yayınların tarafsızlık gerekliliklerine göre sürdürülmesi şartına uymadıkları için yayıncılara uyguladığı yaptırımlar adaylar için etkili bir telafi getirmemiştir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin gerçekleştirdiği medya izleme çalışmalarının bulgularına göre, izlenen beş televizyon kanalından üçü, devlet televizyonu da dahil olmak üzere, programlarında AKP tarafında yer alırken diğer ikisi AKP ile ilgili çoğunlukla olumsuz haberler vermiştir.

Anayasaya göre, YSK kararları yargı denetimine tabi değildir. Bu durum güçler ayrılığı ilkesine ters düşmekte ve seçim konularında yargısal çözüm yollarını engellemektedir. Anayasa Mahkemesinin, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi ile ilgili konularda dahi YSK kararlarının denetime tabi olamayacağı yolundaki yakın zamanda verdiği karar, paydaşların yargısal onarım talep etme fırsatına daha fazla kısıtlama getirmiştir. YSK, bazı şikayetleri etkili bir şekilde değerlendirirken, bazıları şikayetler esastan incelemeye tabi tutulmamış, ve bazı durumlarda etkili veya zamanında çözüm sağlanmamıştır.

Siyasi yaşamda yeterince temsil edilmemelerine rağmen, kadınlar kampanyalarda aktif rol oynamıştır. Anayasada cinsiyet eşitliği güvence altına alınmış olmasına rağmen siyasi partilerin kadın aday göstermeleri için bir yasal zorunluluk bulunmamaktadır. Bazı partilerin cinsiyet kotası uygulaması ve kadınların katılımını artırmak için olumlu önlemler almaları bu konuda olumlu bir örnektir. Genel olarak,

parti listelerindeki adayların yaklaşık yüzde 24'ü kadın adaylardır. İl Seçim Kurulu üyelerinin yaklaşık yüzde 27'si, İlçe Seçim Kurullarının ise sadece yüzde 6'sı kadınlardan oluşmuştur. YSK'da bir kadın üye bulunmaktadır.

Kanunlarda, 1990 Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafına uygun şekilde, siyasi partilerden bağımsız yurttaşlara ve uluslararası gözlemcilere seçim gözlemi yapma hakkı tanınmamaktadır. Yasal sınırlamalara rağmen, sivil toplum grupları aktif bir şekilde izleme sürecine dahil olmuş, gözlemcilerini siyasi partiler adına kaydettirmeleri gerekmiştir.

Seçim günü genel olarak barışçıl bir şekilde geçmiştir. Uluslararası gözlemcilerin ziyaret ettiği sınırlı sayıda sandıkta, seçim gününün genel olarak verimli bir şekilde düzenlendiği görülmüştür. Bazı sandık kurulu üyelerinin kanunda öngörülen birtakım usullere uymadığı gözlemlenmekle birlikte, sayım süreci genel olarak saydam ve düzenli bir şekilde yürütülmüştür. İlçe Seçim Kurulları'ndaki tutanak birleştirme işlemlerinin, zaman zaman biriken kalabalığa rağmen düzenli ve etkili olduğu gözlenmiştir.

Kesin olmayan sonuçlar adaylara gerçek zamanda ulaştığı halde, aynı şekilde halk bakımından erişilebilir değildir. YSK, sandıklara göre ayrıntılı dökümlerin de yer aldığı kesin sonuçları 12 Kasım'da duyurmuştur. YSK'ya çeşitli adaylar tarafından üç binin üzerinde sandık tutanağıyla ilgili yaklaşık 30 şikayette bulunulmuş, bunların çoğunda hata olduğu iddia edilmiştir. 15 Kasım'da HDP, seçim sürecinin serbest ve adil olmadığı gerekçesiyle ülke çapında seçim sonuçlarının geçersiz sayılmasını talep etmiştir. YSK, iki itiraz dışında tüm şikayetleri reddetmiştir.

II. GİRİŞ VE TEŞEKKÜRLER

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerinin daveti üzerine ve yetki alanı dahilinde, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu 1 Kasım 2015 milletvekili erken seçimlerinin izlenmesi için 28 Eylül tarihinde bir Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti görevlendirmiştir. Ankara'da görevlendirilen 11 uzman ve ülke çapında görevlendirilen 18 uzun dönem gözlemciden oluşan AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens başkanlık etmiştir. Heyet üyeleri AGİT'e üye 17 devletten seçilmiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, seçim sürecinin, demokratik seçimlere dair ortaya konan AGİT taahhütlerine, diğer uluslararası yükümlülüklerle ve standartlara ve ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirmiştir. AGİT/DKİHB'nin Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleri için uyguladığı standart yöntem doğrultusunda, heyet kısa dönem gözlemcilere yer vermemiş ve seçim günü işlemlerini içeren kapsamlı veya sistematik bir gözlem yapmamıştır. Ancak, heyet üyeleri sınırlı sayıda oy verme yerini ziyaret etmiş ve bazı ilçelerde sonuçların tutanağa geçirilmesini izlemiştir. Bu sonuç raporu, 2 Kasım 2015 tarihinde yapılan basın toplantısında açıklanan Ön Bulgular ve Sonuçlar ile ilgili Rapor doğrultusunda hazırlanmıştır.²

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, seçim gününü AGİT Parlamenterler Meclisi'ni temsil eden Margareta Cederfelt başkanlığındaki heyet ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'ni (PACE) temsil eden Andreas Gross başkanlığındaki bir heyet ile birlikte izlemiştir. Ignacio Sanchez Amor, AGİT Başkan Vekili tarafından Özel Koordinatör ve kısa dönem AGİT gözlem heyetinin başkanı olarak

² Türkiye ile ilgili tüm eski AGİT/DKİHB raporlarına buradan erişebilirsiniz.

görevlendirilmiştir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti 10 Kasım'a kadar Türkiye'de kalmış ve seçim sonrası gelişmeleri de izlemiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerine seçimlerin izlenmesine yönelik davetleri için, ve Dışişleri Bakanlığı'na, Yüksek Seçim Kurulu'na (YSK), ulusal ve yerel yetkili makamlarla birlikte adaylara, siyasi partilere ve sivil toplum örgütlerine işbirliklerinden dolayı teşekkürlerini sunar. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ayrıca belirlenmiş görev boyunca gösterdikleri işbirliğinden dolayı AGİT'e üye devletlerin diplomatik temsilciliklerine ve uluslararası kuruluşlara şükranı borç bilir.

III. ARKA PLAN

Türkiye, yürütme erkinin Başbakan başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'na, yasama erkinin ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (parlamento) ait olduğu bir parlamenter Cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı devlet başkanlığı görevini icra eder ve yasama, yürütme ve yargı erkleri ile ilgili bazı sınırlı işlev ve yetkileri vardır.

7 Haziran milletvekili seçimleri sonrasında koalisyon müzakerelerinin başarısız olması üzerine Cumhurbaşkanı, 24 Ağustos'ta, 1 Kasım 2015 tarihinde milletvekili erken seçimlerinin yapılacağı duyurusunda bulunmuştur. Son milletvekili seçimleri, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002 tarihinden beri ilk kez salt çoğunluğa sahip olmadığı ve tek parti hükümeti kuramadığı bir sonuç doğurmuştur. Halkların Demokratik Partisi (HDP) meclise ilk kez bir siyasi parti olarak girmiştir. Seçimlerden önce, 550 üyeden oluşan mecliste AKP'nin 258, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 131, HDP'nin 80, Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) 79 milletvekilinin yanı sıra 2 bağımsız parlamento üyesi (milletvekili) bulunmaktaydı.³

Türkiye güvenlik güçleriyle yasa dışı Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki çatışmalara verilen iki yıllık ara Temmuz ayında sona ermiştir.⁴ 20 Temmuz'da Suruç'ta 32 kişinin ölümü, 104 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bombalama olayından sonra, terör eylemlerinde, karşı önlemlerinde ve çatışmalarda artış görülmüştür.

IV. YASAL ÇERÇEVE VE SEÇİM SİSTEMİ

A. YASAL ÇERÇEVE

Milletvekili seçimleri temel olarak 1982 Anayasası, 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkındaki Kanun (Seçim Kanunu), 1983 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu ile 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu tarafından düzenlenmektedir.⁵ YSK tarafından çıkarılan düzenlemeler ve kararlar yasal çerçevenin parçasıdır..

³ İki bağımsız milletvekili, seçildikten sonra siyasi partilerinden ayrıldılar (CHP ve MHP).

⁴ PKK AGİT'e üye bazı Devletler tarafından terör örgütü olarak listelenmiştir (AB'ye üye Devletler, ABD ve diğerleri).

⁵ Anayasa ve ilgili mevzuat, kabul edildiklerinden bu yana çok kez değişikliğe uğramıştır. İlgili diğer mevzuat arasında Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Ceza Kanunu, Terörle Mücadele Kanunu ve basın yayın organlarıyla ilgili çeşitli kanunlar yer almaktadır.

Askeri yönetim döneminde kabul edilen Anayasada, temel hak ve özgürlüklere, uluslararası hukukun ulusal mevzuata göre üstünlüğüne yer verilmektedir; ancak hak ve özgürlüklerin korunmasına yönelik geniş kapsamlı teminatlardan ziyade, devletin korunması için yasaklar ve sınırlamalara vurgu yapılmaktadır. Cinsiyet eşitliği teminat altına alınmıştır ancak etnik grupların haklarına dair güvenceler yoktur. Demokratik seçimlerin yapılmasında kilit rol oynayan örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü ile seçme ve seçilme hakkı Anayasa’da ve yasalarda gereğinden fazla sınırlandırılmıştır. Cumhurbaşkanı, başka kamu görevlilerine ve bazı devlet kurumlarına hakaret edilmesinin ceza hukukuna tabi bir suç olması, ve siyasi partilerin, laiklik karşıtlığı, azınlıkların mevcudiyeti veya ülkenin bölünmesi gibi belli siyasi gündemleri desteklemelerinin yasaklanmış olması, ifade ve propaganda özgürlüğünü gereksiz bir şekilde sınırlandırmaktadır. Yargı bağımsızlığı yasal çerçeveye güvence altına alınmamıştır.⁶

Seçimlere ilişkin tam anlamıyla demokratik bir temel tesis etmek için, hükümetin temel hak ve özgürlükler ile yargı bağımsızlığı adına geniş güvenceler getirmesi teşvik edilmektedir. Mevzuat, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların yanı sıra seçme ve seçilme hakkıyla tutarlı olmalıdır ve kapsayıcı bir şekilde halk ile istişare halinde geliştirilmelidir.

Yasal çerçeve, tam anlamıyla ve etkili bir şekilde uygulandığı takdirde genel anlamda demokratik seçimlerin yapılmasına elverişlidir. Ancak, bu çerçeve 2011 yılında yapılan milletvekili seçimlerinden bu yana büyük ölçüde değişmemiştir, dolayısıyla daha önce AGİT/DKİHB tarafından yapılan çok sayıda tavsiye karşılanmamıştır. Mevzuatta, yurttaşların ve uluslararası gözlemcilerin seçimleri gözlemlemesine imkan verilmemesi, YSK kararlarının yargı denetimine tabi olmaması, yeniden sayım ve sonuçların geçersiz ilan edilmesi ile ilgili düzenlemelerin bulunmaması ve kampanya finansmanı ile ilgili düzenlemelerin yetersiz olması gibi bazı boşluklar ve belirsizlikler bulunmaktadır. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, kamusal toplantıların barışçıl niteliğinden ziyade yasallığına odaklanmakta, yakın zamanda yapılan değişiklikler toplanma özgürlüğünü daha da fazla sınırlandırmaktadır.⁷

YSK, bazı kilit alanlarda yasaları yeterli şekilde tamamlayıcı kararlar almamıştır; bunlara parti müşahitleri için bir çerçeve oluşturmak, kampanya sürecinin denetiminin ayrıntıları ve kampanyalara medyada yer verilmesiyle ilgili yükümlülükler tanımlayan düzenlemeler dahildir. Bazı bakımlardan Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun gereksiz bir şekilde ayrıntı içerdiği için değişen ihtiyaçlar karşısında usule dair meselelerde değişiklik yapılmasını zorlaştırırken, bazı hükümler de yetersiz ve netlikten uzaktır. Olumlu bir gelişme olarak, yakın zamanda yapılan bazı değişiklikler 2014 yılında Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun’undaki her dilde seçim kampanyası yapılmasına izin verilmesi değişikliği de dahil olmak üzere, önceki AGİT/DKİHB tavsiyelerini karşılamıştır...

Seçime ilişkin yasal çerçeve gözden geçirilmeli ve geçmişte yapılan AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda değiştirilerek önemli boşluklar giderilmeli ve daha açık ve net bir hale getirilmelidir. Seçimlerle ilgili kapsamlı ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturmak için YSK, seçim mevzuatının her yönüyle ilgili yeterli derecede tamamlayıcı düzenlemeler kabul etmelidir.

⁶ Hakim ve savcılarının denetiminden, atamasından, tayininden, disiplin soruşturmalarından ve görevden alınmalarından sorumlu Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu’nun başkanı Adalet Bakanıdır. 2014 yılında yapılan yasal değişikliklerle, hükümetin yargı üzerindeki kontrolü artmış, ardından bir kaç bin hakim ve savcının görevi değiştirilmiştir. 2015 yılının başlarında, bazı hakim ve savcılar gözaltına alınmış veya görevden alınmış, Temmuz ayında ellinin üzerinde hakim ve savcı hakkında soruşturma başlatılmıştır.

⁷ Mart 2015’te, İç Güvenlik Kanun Tasarısının bir parçası olarak, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu değiştirilerek kamusal toplantılara katılım daha fazla kısıtlanmış, kolluk kuvvetlerine kamusal toplantılarda orantısız güç kullanmalarına izin veren yetkiler tanımlanmıştır.

B. SEÇİM SİSTEMİ

Milletvekilleri, 85 çok üyeli seçim çevresinde nispi temsil sistemine göre kapalı siyasi parti listelerinden aday gösterilmek suretiyle veya bağımsız aday olarak dört yıllığına seçilirler. Seçim çevrelerinin en son sandalye dağılımları 2015 yılının ilk aylarında, güncel nüfus dağılımı istatistikleri dikkate alınarak YSK tarafından yapılmıştır.⁸ Sandalye dağılım sistemi, kayıtlı seçmen sayısı ile seçim çevrelerinden çıkan sandalye sayısı arasında kayda değer bir farklılık doğmasına neden olmaktadır. Sandalye başına düşen yurttaş sayısı Bayburt ilinde 40,303'ten, İstanbul'un bir seçim bölgesinde ise neredeyse 165,000'e varan bir farklılık göstermektedir. Bu durum, AGİT'in 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.3 sayılı paragrafı, Avrupa Konseyi Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu'nun (Venedik Komisyonu) 2002 Seçimlerde İyi Uygulama Kuralları'nın I.2.2.2 sayılı bölümünde öngörülen oyların eşitliği ilkesine ve diğer uluslararası yükümlülüklerle ve standartlara ters düşmektedir.⁹

Oyların eşitliğini teminat altına almak için, sandalye dağılım sistemi gözden geçirilerek milletvekili başına düşen yurttaş sayısındaki orantısızlık giderilmelidir.

Mecliste sandalye kazabilmek için siyasi partilerin ülke çapında kullanılan geçerli oy toplamının yüzde 10'una karşılık gelen ulusal barajı aşmaları gerekmektedir. AGİT'e üye devletler arasında görülen en yüksek yüzde ile uygulanan bu baraj, meclisin temsil kabiliyetini etkilediği için kamuoyunda tartışma ve eleştiri konusu olmuştur. 2014 tarihinde, CHP barajın yüzde 3'e düşürülmesi için bir yasa teklifi getirmiş ancak kabul edilmemiştir; yine, mecliste temsil edilmeyen üç siyasi parti Anayasa Mahkemesi'ne ayrı ayrı başvuruda bulunarak baraja itiraz etmişlerdir. Anayasa Mahkemesi, söz konusu partilerin Mahkeme'ye yasalara yönelik itirazda bulunma yetkisi olmadığı gerekçesiyle başvuruları reddetmiştir. AGİT/DKİHB, AKPM, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi daha önce siyasi çoğulculuğun artırılması için barajın düşürülmesini tavsiye etmişlerdir.

Parlamentonun çoğulculuğunu ve temsil kabiliyetini artırmak adına siyasi partilerin meclise girebilmeleri için seçim barajının düşürülmesi konusu ele alınmalıdır.

Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun'a göre, yurtdışı oylar siyasi partiler arasında her seçim çevresinde aldıkları oy oranına göre dağıtılmaktadır. Ancak, bağımsız adaylar yurtdışı oy pusulalarında yer almamakta, bu nedenle uygulamadan eşit bir şekilde yararlanamamaktadır. Ek olarak, YSK Genelgesi'ne göre, yurtdışı oyların siyasi partilere dağıtılması işlemi siyasi parti ve bağımsız adayların seçilmesinden önce yapılmaktadır. 21 Ekim'de bağımsız bir aday, bağımsız adaylara eşit muamele

⁸ Nüfus ile ilgili bilgiler 2014 nüfus sayımına dayanmaktadır. 5 Mayıs tarihinde HDP YSK'ya başvuru yaparak sandalye dağılımını belirlemek için kullanılan istatistiklerin manipüle edildiği iddiasıyla Bayburt ve Muş seçim çevrelerindeki sandalye dağılımının gözden geçirilmesini talep etmiştir. Başvuruda, YSK tarafından kullanılan Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan nüfus istatistikleriyle İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan seçmen kütükleri istatistikleri karşılaştırılmıştır. YSK başvuruyu reddetmiştir.

⁹ Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. maddesi ile ilgili Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin 1996 tarih ve 25 sayılı Genel Yorumu'nun 21. paragrafına göre, '...Bir kişi bir oy ilkesi uygulanmalı ve her bir Devletin seçim sistemi çerçevesinde, her bir seçmenin oyu başka bir seçmenin oyuna eşit olmalıdır. Seçim sınırlarının çizilmesinde ve oyların tahsis edilmesinde kullanılan yöntem seçmen dağılımını çarpıtmamalı veya herhangi bir gruba karşı ayrımcı olmamalıdır; yurttaşların temsilcilerini özgürce seçme hakkını elinden almamalı veya makul olmayan bir şekilde sınırlandırmamalıdır.' [İyi Uygulama Kurallarında Bölüm I.2.2.2.'ye](#) göre, sandalyeler seçim bölgelerine eşit bir şekilde dağılmalı ve izin verilen norm sapmaları yüzde 10'dan fazla olmayıp özel durumlarda dahi yüzde 15'i aşmamalıdır.

edilmesi için YSK'ya başvurarak yurtdışı oy dağılım yönteminin değiştirilmesini talep etmiştir. 24 Ekim'de YSK itirazı reddetmiştir.¹⁰ Halihazırdaki vekil sayısı belirleme yöntemi bağımsız adayların siyasi partilerle göre eşit olmayan bir muamele görmesine neden olmakta ve AGİT 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.6 sayılı paragrafıyla ve İyi Uygulama Kılavuzuyla çelişmektedir.¹¹

Bağımsız adaylarla siyasi partilerden aday olan kişiler arasında fırsat eşitliğini sağlamak için vekilliğin belirlenmesi sisteminin gözden geçirilmesi ele alınmalıdır.

V. SEÇİM İDARESİ

Seçimler, yargının ve siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan seçim idaresi tarafından iyi bir şekilde düzenlenmiştir. Kısa seçim takvimine rağmen, tüm teknik hazırlıklar yasal son tarihlere uygun şekilde gerçekleşmiştir. Seçim kararı alındığı tarihten itibaren YSK 600'ün üzerinde karar almış, kilit kararların çoğu internet sitesinde erişebilir olmuştur.¹² Ancak, YSK ve diğer seçim kurullarının toplantıları medyaya ve gözlemcilerle açık bir şekilde yürütülmemiş; bu uygulama çalışmalarının ve karar alma süreçlerinin saydamlığını sınırlandırmıştır.

Seçim idaresinin saydamlığını artırmak için, seçim kurullarının toplantıları medyaya ve gözlemcilerle açık bir şekilde yürütülmelidir.

Milletvekili seçimleri dört-katmanlı bir seçim idaresi tarafından yönetilmiştir: YSK, 81 İl Seçim Kurulu, 1.067 İlçe Seçim Kurulu ve yaklaşık 175.000 Sandık Kurulu. YSK, 11 daimi üyeden oluşan bir yapıdır ve Yargıtay ve Danıştay'dan seçimlerin yürütülmesi ile yetkili 6 yıllığına seçilen yargıçlardan oluşmaktadır. Bir YSK üyesi kadındır. Kanuna göre, en son milletvekili seçimlerinde en fazla oy alan siyasi partiler YSK'ya oy hakkı olmayan üyeler atayabilmektedir. Bu temsilcilerin toplantılara katılma, belgelere erişme ve YSK'nın çalışmalarıyla ilgili görüşlerini ifade etme hakkı vardır. YSK üyeleri eşit sorumluluğa sahip bir şekilde faaliyet göstermiş ve dört siyasi partiden üçünün YSK'daki temsilcileri YSK'nın çalışmalarına güven duyduğunu ifade etmiştir.¹³

İl Seçim Kurulları 81 ilin tümünde yer almakta ve iki yıl süreyle atanan o ilin en kıdemli yargıcının başkanlığında çalışan iki yargıç üyeden oluşmaktadır.¹⁴ İlçe Seçim Kurulları bir başkan (yargıç) ve altı üyeden oluşmaktadır; dört üye en son milletvekili seçimlerinde ilçedeki en yüksek oyu alan siyasi parti tarafından tayin edilmekte olup iki kişi de kamu görevlisidir.¹⁵ İl seçim kurullarında yaklaşık yüzde 27 kadın üye yer alırken İlçe Seçim Kurullarında bu oran yüzde 6 olarak görülmüştür. Bu seçimlerde

¹⁰ Başvuru sahibi, YSK'nın genelgesinde değişiklik yapılarak yurtdışı oyların, bağımsız adayların sandalye kazanıp kazanmadığının tespit edilmesinden sonra siyasi partiler arasında dağıtılmasını teklif etmiştir. YSK, sağlam bir yasal gerekçe sunmadan yasal hükümlere atıfta bulunarak şikayeti reddetmiştir.

¹¹ Paragraf 7.6.'ya göre, katılımcı Devletler bireylerin ve grupların eşit muamele esasına göre birbiriyle rekabet etme hakkına saygı gösterecektir; İyi Uygulama Kurallarının I.2.2.3(a) Sayılı bölümüne göre, siyasi partilere ve adaylara fırsat eşitliği güvence altına alınmalıdır.

¹² Genel olarak YSK, bireysel durumlarla ilgili kararları yayınlamamıştır.

¹³ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti MHP'den olan dördüncü parti temsilcisi ile görüşmemiştir.

¹⁴ Ankara, İstanbul ve İzmir'deki İl Seçim Kurulları birden fazla seçim bölgesini kapsamaktadır.

¹⁵ İlçe Seçim Kurulları Ocak 2014'te iki yıllığına seçildiği için, HDP İlçe Seçim Kurulu üyeliği koşullarını o tarihte karşılayamamıştır. Boşluk olan az sayıda İlçe Seçim Kuruluna HDP üye atayabilmiştir.

görevlendirilen Sandık Kurulları, bir başkan, beş siyasi parti temsilcisi ve ihtiyar heyeti tarafından aday gösterilen bir üyeden oluşmuştur.¹⁶

Bazı İlçe Seçim Kurulları, şiddetten etkilenen illerde sandıkların daha güvenli bölgelere taşınması için kararlar almış veya YSK'dan görüş istemiştir.¹⁷ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen kişiler bir kısmı sandıkların yerlerinin değiştirilmesine karşı çıkmış, bu illerde AKP'nin HDP'ye verilen oy sayısını sınırlandırma amacını taşıyan bir siyasi motivasyonunun olduğunu iddia etmişlerdir. AKP, bu koşullarda seçim yapmanın yaşam kaybına yol açabileceğini ve oy verme işleminin bütünlüğüne etki edebileceğini iddia etmiştir.¹⁸ 3 Ekim'de YSK, söz konusu bölgelerde oy verme işleminin yapılması lehine karar vermiş, herhangi bir sandığın ilgili muhtarlığın (en küçük idari alan) dışına taşınmasının kanuna uygun olmadığını ifade etmiştir.¹⁹ Sonrasında, bazı İlçe Seçim Kurulları muhtarlık sınırları içinde çok sayıda sandığın taşınması yolunda karar almıştır.

Haziran 2015 seçimlerinde adaylar tarafından yapılan şikayetlere cevaben, ve önceki AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda, YSK oy pusulalarını yeniden tasarlayarak bağımsız adayların isimlerinin siyasi parti başkanlarının isimleriyle aynı formatta pusulalarda yer almasını öngörmüştür (büyük ve koyultulmuş harflerle).²⁰ Ancak, YSK'ya göre, kararın hazırlanması sırasında yapılan insani bir hata nedeniyle, bağımsız adayların isimleri ne büyük ne de koyultulmuş harflerle basılmıştır.²¹

Yurtdışı oy verme işlemi 8 ila 25 Ekim tarihleri arasında 54 ülkede kurulan 113 sandıkta gerçekleşmiş, 8 Ekim ila 1 Kasım tarihleri arasında da Türkiye çapında gümrük noktalarında oy kullanılmıştır. Toplamda yaklaşık 8.500 sandık kurulu yurtdışında faaliyet göstermiştir. Yüksek katılım oranından dolayı YSK, yurtdışı oy verme işleminin son iki gününde oy verme saatlerini uzatmıştır. Sandıklar ve diğer hassas seçim malzemeleri sayım için Ankara'ya taşınmıştır. Sürecin bütünlüğünü sağlamak için seçmenlerin çevrimiçi olarak kimliklerinin doğrulanması ve seçim malzemelerinin güvenli bir şekilde depolanması gibi güvenceler getirilmiştir.

Bu seçimlerde ülke çapında seçmen eğitim kampanyası yapılmamıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen pek çok kişi seçmenlerin deneyimli olduğunu ve nasıl oy vermeleri gerektiğini bildiklerini söylerken, sivil toplum temsilcileri ve seçim günü yapılan gözlemler seçmenlere daha fazla bilgi verilmesi gerektiğine işaret etmiştir.²²

¹⁶ HDP, sandık kurulu üyelerini aday gösterme hakkına sahip olmakla birlikte, yasal olarak sandık kurulu başkanlarının seçilmesine yasal olarak katılma hakkına sahip olmamıştır.

¹⁷ Doğu ve güneydoğu bölgelerinde HDP'nin kalesi sayılan yaklaşık 20 ilde 80 ilçede şiddet eylemlerinden etkilenen sandıklar olduğu görülmüştür. HDP, bazı İlçe Seçim Kurulu kararlarına karşı daha üst kurullarda itirazda bulunmuştur.

¹⁸ AKP, AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne, Haziran 2015 seçimleri sırasında ülkenin doğu ve güneydoğusunda 16 ilde 250 sandıkta oylarının yüzde 100'ünün HDP'ye verildiğini ifade etmiştir. Bu durum AKP'nin, usulsüzlük olabileceğine ve seçmenlerin baskıdan bağımsız şekilde serbestçe oy kullanmalarıyla ilgili kaygılarını arttırmıştır.

¹⁹ YSK'nın Seçimlerin Temel Hükümlerine dair Kanunun 5. Maddesi ile ilgili yorumuna göre, her muhtarlıkta en az bir oy verme merkezi kurulmak zorunda.

²⁰ Haziran 2015 seçimlerinde bağımsız adayların isimleri siyasi partilerin logolarının altında yer almıştır.

²¹ 12 Ekim'de, bağımsız bir aday YSK'ya şikayet başvurusunda bulunarak oy pusulalarının YSK'nın pusula formatıyla ilgili kararına aykırı olduğunu söylemiş, pusulalarının yeniden basılmasını talep etmiştir. YSK şikayeti reddetmiştir.

²² 27 Ekim'de, Kamu Denetçisi YSK'ya gelecek seçimler için seçmen bilgilendirme materyali geliştirmesini, bu materyallerin Türkçe dışındaki dillerde de hazırlanmasını tavsiye etmiştir. Kamu Denetçisinin bu tavsiyesi Haziran 2015 seçimlerinden önce bir sivil toplum örgütü tarafından yapılan şikayet üzerine yapılmıştır.

Seçim sürecinin genel olarak daha iyi anlaşılması için YSK, Türkçe dışındaki dillerde de dahil olmak üzere, kapsamlı bir seçmen bilgilendirme kampanyası yapmayı düşünebilir.

Seçimlerden kısa bir süre önce, İlçe Seçim Kurulları sandık kurulları için eğitimler düzenlemiş, bu eğitimler AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti tarafından genel olarak olumlu değerlendirilmiştir. YSK tarafından hazırlanan eğitim materyalleri arasında eğitim videosu, usule ilişkin kitapçıklar ve örnek formlar yer almıştır. Ancak, gözlemlenen eğitim seanslarının çoğunda, sadece sandık kurulu başkanları ve partili olmayan üyeler hazır bulunmuştur. Siyasi parti üyelerinin partileri tarafından eğitildikleri ifade edilmiştir.²³

Seçim idaresi, siyasi partiler tarafından görevlendirilen üyeler de dahil olmak üzere tüm sandık kurulu üyeleri için kapsamlı ve standartlaştırılmış bir eğitim programı uygulamayı düşünebilir.

VI. SEÇMEN KÜTÜKLERİ

18 yaşından büyük vatandaşlar, silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrenciler, ve ceza infaz kurumlarında bulunan taksiri suçlardan hüküm giymiş hükümlüler hariç, oy kullanma hakkına sahiptir. Bu sınırlamalar, AGİT 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.3. ve 24. Paragraflarına, İyi Uygulama Kurallarına ve diğer uluslararası yükümlülüklerle uygun değildir.²⁴ AİHM, iki davada Türkiye'nin hükümlülerin oy kullanma hakkına getirdiği yasağın fazla geniş olduğunu ve işlenen suçla orantılı olması gerektiğini ifade etmiştir.²⁵ Yasal çerçeve henüz değiştirilmediği halde, son milletvekili seçimlerinde olduğu gibi YSK, AİHM'in kararını kısmen uygulayan bir karar yayınlamış, ceza infaz süresi tam dolmamış olsa dahi ceza infaz kurumları ve tutukevleri dışında bulunan hükümlülerin oy vermelerine izin vermiştir.

Seçmen kayıt sistemi iyi işleyen bir sistemdir. Bu seçimlerde Türkiye'de yaklaşık 54 milyon, yurtdışında ise yaklaşık 3 milyon seçmen kaydolmuştur. Türkiye'de pasif bir seçmen kayıt sistemi vardır. İçişleri Bakanlığı tarafından yönetilen adrese kayıtlı nüfus bilgi sistemine bağlı daimi bir seçmen kütüğü YSK tarafından muhafaza edilmektedir. Haziran 2015 seçimlerinden sonra, 18 yaşını dolduran seçmenlerdeki artış nedeniyle toplam seçmen sayısı 300.000'den fazla artış göstermiştir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen kişilerin çoğu seçmen kayıt sistemine güven duyduklarını ifade etmişler, doğruluğu konusunda az sayıda endişe dile getirmişlerdir.

Sekiz günlük bir askı süresinin sonunda seçmen kütükleri 20 Eylül'de kesinleşmiştir. Seçmenler, seçmen bilgilerini YSK'nın internet sitesi üzerinden de doğrulayabilmiştir. Bu sürecin sonunda, seçmen kütükleri seçime giden tüm siyasi partilerle elektronik olarak paylaşılmıştır. Saydamlık ve paydaşların güveni bir

²³ İyi Uygulama Kuralları Bölüm II.3.I (84)'e göre, seçim komisyonlarının üyeleri seçim idaresinin her kademesinde standartlaştırılmış eğitim almalıdır.

²⁴ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3 sayılı paragrafına göre, katılımcı Devletler 'yetişkin yurttaşların evrensel ve eşit seçme ve seçilme hakkını teminat altına alacaktır'; 24. paragrafa göre ise, hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamalar 'kesin bir şekilde kanunun amacıyla orantılı olmalıdır'. İyi Uygulama Kurallarının I.2.2.2 Bölümüne göre, seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmanın ciddi bir suçtan hüküm giymiş olma haline dayanabileceği tavsiye edilmekte, siyasi haklardan mahrum bırakmanın ancak bir mahkemenin açık kararıyla olması gerektiği tavsiye edilmektedir. BM İnsan Hakları Komitesi'nin 1996 tarihli ve 25 sayılı Genel Yorumunun 25. Maddesi'nin 14. paragrafına göre, oy kullanma hakkından mahrum bırakma gerekçeleri 'nesnel ve makul' olmalıdır. Ayrıca bakınız AİHM kararı: [Hirst – Birleşik Krallık, başvuru no. 74025/01, 6 Ekim 2005](#).

²⁵ Kararlara bakınız: [Soylar - Türkiye, başvuru no. 29411/07](#), 17 Eylül 2013 ve [Murat Vural - Türkiye, başvuru no. 9540/07](#), 21 Ekim 2014.

yandan arttırılırken,, adres, kişisel kimlik numaraları, doğum yeri gibi erişilebilir kişisel verilerin genişliği, özel hayatın korunmasını sağlamamaktadır ve uluslararası yükümlülüklerle uyumlu değildir.²⁶

Kişisel verilerin korunmasını sağlamak için, elektronik seçmen veri tabanının siyasi partilerle paylaşılma sürecinin resmi olarak düzenlenmesi düşünülmeli, sunulan hassas verilerin kapsamının sınırlandırılması düşünülmelidir.

VII. ADAY KAYDI

Yirmi beş yaşını dolduran, hukuki ehliyete sahip ve ilkokul mezunu tüm yurttaşlar seçimlerde aday olma hakkına sahiptir. Zorunlu askerliğini yapmamış olan yurttaşlar, kamu hizmetinden yasaklı olanlar veya hafif suçlar da dahil olmak üzere geniş çaplı bir dizi suçtan hüküm giyenler, affedilseler dahi seçimlerde aday olmaya elverişli değildir.²⁷ Adaylık hakları üzerindeki bu yasaklar 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5 sayılı paragrafı da dahil olmak üzere çeşitli uluslararası belgelerde koruma altına alınan ve temel hak olarak düzenlenen seçilme hakkı ile örtüşmemektedir.²⁸

Siyasi parti kurmak ve seçimlerde yer almak için, partilerin bütün illerin en az yarısında, bu illerdeki ilçelerin üçte birinde teşkilat kurmuş olmaları, seçimlerden en az altı ay önce parti kongrelerini düzenlemiş olmaları gerekmektedir.²⁹ Bütün siyasi partilerin illerin en az yarısında tam aday listeleri çıkarmaları gerekmektedir. Parti koalisyonlarına izin verilmemektedir. Bu şartlar, örgütlenme özgürlüğünü ve seçilme hakkını potansiyel olarak sınırlandırmaktadır. Bağımsız adaylar, ancak seçtikleri taktirde iade edilen bir depozito yatırmak zorundadır; bu durum uluslararası iyi uygulamalarla örtüşmemektedir.³⁰

Teşkilatlanmalarının yetersiz olması nedeniyle YSK üç siyasi partiye seçimlerde yer alma hakkı vermemiştir.³¹ 2 Eylül'de AKP, TURK Parti'nin teşkilatlanmasının yetersiz olduğundan bahisle aday listesinden çıkarılması talebiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikâyette bulunmuştur.³² Bunun sonucunda, YSK, 18 Eylül tarihinde TURK Parti'yi aday listesinden çıkarmıştır. 16 Ekim tarihinde

²⁶ Uluslararası Medeni ve Siyasi Hakları Sözleşmesi'nin 17. maddesi ile ilgili 16 sayılı Genel Yoruma göre, kişisel bilgilerin kamu kurumları veya özel kişiler veya kurumlar tarafından bilgisayarlarda, veri tabanlarında ve diğer cihazlarda toplanmasının ve saklanması, yasayla düzenlenmelidir. Devletler, kişilerin özel hayatıyla ilgili bilgilerin kanunla bu bilgilere erişme hakkı olmayan kişilerin eline geçmemesi, işlenmemesi ve kullanılmaması için etkili önlem almak zorundadır.

²⁷ Aday olma hakkı, serbest bırakılma tarihi itibarıyla otomatik bir şekilde iade edilmemektedir. 2011 yılında verilen bir Anayasa Mahkemesi Kararına göre, Adli Sicil Kanununda yer alan ve seçimlerde aday olunmasına ömür boyu yasak getiren bir hüküm iptal edilmiştir. 2012 yılında kanunda değişiklik yapılarak cezanın tam infazının üzerinden en az üç yıl geçmesi, iyi bir yaşam sürdürdüğünün kanıtlanması ve yeni hüküm giymemiş olunması halinde adaylık hakkının iade edilmesi fırsatı getirilmiştir. 15 yılın sonunda adli siciller silinmektedir.

²⁸ Paragraf 7.5'e göre, katılımcı Devletlerin yurttaşların ayırım gözetilmeksizin kamusal veya siyasi göreve gelmeyi talep etme hakkına saygı göstermelerini sağlamaktadır.

²⁹ En az 20 milletvekili olan siyasi partilerin meclis parti grubu kurma hakları vardır. Mecliste grubu bulunan partilerin otomatik olarak seçimlere katılma hakkı doğmaktadır.

³⁰ Bu seçimlerde ödenmesi gereken depozito miktarı 10.651 TL olarak belirlenmiştir (yaklaşık 3.100 Avro; 1 Avro yaklaşık 3.2 TL'dir). Bağımsız aday sayısı 7 Haziran 2015 seçimlerine göre sekiz kat azalmıştır. İyi Uygulama Kuralları, Madde I.I.I.3'e göre, bir depozito talep edilecekse, adayın belli bir oy sayısına erişmesi halinde iade edilmesi gerekmektedir.

³¹ Hak ve Hakikat Partisi, Yurt Partisi ve TURK Parti; bunlardan son ikisi Haziran 2015 seçimlerine de katılmıştır.

³² 20 Ağustos'ta AKP şikâyette bulunarak Haziran 2015 seçimlerinde, TURK Parti ile logolarının benzerliğinden dolayı 150.000'in üzerinde oy kaybettiğini veya oylarının geçersiz sayıldığını iddia etmiştir.

TURK Parti, örgütlenme özgürlüğü ve seçimlere katılma hakkının ihlal edildiğine dair Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur. 27 Ekim tarihinde Anayasa Mahkemesi, yargı yetkisi bulunmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir.

Yetkili makamlar, uygulamaları uluslararası yükümlülükler ve iyi seçim uygulamalarıyla uyumlu hale getirmek için milletvekili adaylarının elverişlilik şartlarını ve adaylık haklarının iadesi ile ilgili hükümleri gözden geçirmeyi düşünmelidir. Ayrıca, adaylık depozitolarının iadesi için eşğin değiştirilmesini düşünmelidir.

Aday kayıt işlemleri büyük ölçüde kapsayıcı olmuş, seçmenlere geniş kapsamlı bir yelpazede gerçek seçenekler sunulmuştur. Toplamda, 16 siyasi partinin listelerinden 8.426 aday ve 21 bağımsız aday kaydolmuştur. Adayların yaklaşık yüzde 24'ü kadınlardan oluşmuştur. Olumlu bir gelişme olarak, bazı partiler cinsiyet kotası uygulamışlar ve kadınların katılımını artırmak için olumlu önlemler almışlardır.

Cinsiyet kotaları ve kadınların seçilebilir sıralardan aday gösterilmeleri gibi kadın adayların desteklenmesi için geçici özel yasal tedbirlerin uygulanması düşünülmelidir. Siyasi partiler her bir cinsiyetten asgari aday sayısı belirlemeyi düşünebilirler.

Yasal sürenin son tarihi olan 22 Eylül'den sonra iki bağımsız aday adaylıktan çekilmiştir. İsimlerin oy pusulalarına basılmış olduğu için, YSK adaylıklarını geri çekmelerini Resmi Gazetede yayımlamış ve seçmenlerin oylarının boşa gitmemesi için ilgili İl Seçim Kurullarından durumu yerelde ilan etmelerini talep etmiştir. Ancak bu kişilerin isimleri oy pusulalarından çıkarılmamıştır.³³

VIII. SEÇİM KAMPANYASI

A. KAMPANYA ORTAMI

Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun, adaylar için adil ve eşit fırsatlar sağlanması amacıyla, kampanya sürecini düzenlemektedir. Kanunda, iki ayrı kampanya dönemi yer almaktadır. Seçim kampanyasına ilişkin bazı düzenlemelerin uygulanmasına 31 Ağustos'ta başlanmış; resmi kampanya dönemi ise seçim gününden on gün önce başlamış, eşitlikçi bir kampanya yapılması amacıyla daha katı düzenlemeler (örneğin, tüm resmi törenlerin yasaklanması ve hükümet icraatlarıyla ilgili konuşma yapılmaması gibi) uygulanmıştır. Sadece son 10 günlük dönemin sıkı bir düzenlemeye tabi olması, daha geniş kampanya sürecinin düzenlemeye daha az tabi olmasına neden olmaktadır ve AGİT 1990 Kopenhag Belgesi'nin 7.6. paragrafı uyarınca kampanya sırasında hemzemin bir yarışma alanı sağlanmasına hizmet etmemektedir.

Hakkaniyete uygun bir kampanya ortamı tesis etmek için, idari kaynakların ve resmi görevlerin kampanya amacıyla kötüye kullanılması da dahil olmak üzere, kampanya ile ilgili tüm yasakların tüm kampanya dönemi boyunca geçerli olmasını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması düşünülmelidir.

³³ Bu çabalara rağmen, Şanlıurfa'da bu adaylardan birisi 100 oy almıştır.

Kampanya süreci sönük geçmiş, seçimlere katılanlar genel olarak mesajlarını seçmenlere iletebilmişlerdir.³⁴ Çoğu siyasi parti sosyal medyayı kullanmış, kapı kapı propaganda faaliyetleri yürütmüş ve küçük toplantılar düzenlemiştir. Tüm siyasi partiler ülke çapında belli bölgelerde miting düzenlemiştir.³⁵ Bazı siyasi parti liderleri resmi olmayan bir şekilde, gürültüyü ve çevre kirliliğini engellemek için belli kampanya yöntemlerini kullanmama konusunda mutabık kalmışlardır.³⁶ Bazı siyasi partiler bu anlaşmayı desteklerken, daha az kaynağı olan siyasi partiler kendilerinin dezavantajlı konuma düşürüldüğü konusunda endişe duymuştur. Her şeye rağmen, kampanya sürecinin son günlerinde, bayrak ve afişler başta olmak üzere, kampanya materyallerinin görünürlüğü artmıştır.

Kamudaki tartışma ve medya haberleri temel olarak dört parlamenter partiye odaklanmıştır. Kampanya finansmanı yokluğu ve asgari medya haberleri gibi çeşitli faktörlerin bir araya gelmesinden dolayı diğer siyasi partilerin görünürlükleri zayıf olmuştur. Kampanya ortamına Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ile diğer siyasi partiler arasındaki kutuplaşma hakim olmuş ve cepheleşmeye dayalı bir söylem kullanılmıştır.³⁷ Meclisteki diğer üç parlamenter parti AKP'yi toplumu kutuplaştırmakla ve seçmenler arasında bir korku ortamı yaratmakla eleştirmiştir. Tartışılan ana konular arasında, 'Çözüm Süreci', bozulan güvenlik ortamı, terörizme karşı kampanya ve sosyo-ekonomik konular yer almıştır.³⁸ Kanunen yasak olduğu halde, bazı siyasi partiler kampanyalarında dini referanslar kullanmışlar³⁹, üç siyasi parti yurtdışında da kampanya çalışmaları yürütmüştür.⁴⁰

Kampanya sürecine şiddet olayları gölge düşürmüştür. 10 Ekim'de Ankara'da gerçekleşen büyük bir terörist eylem sonucunda 100 kişi hayatını kaybetmiş, 500'ün üzerinde insan yaralanmıştır. Saldırı, sendikalar, sivil toplum ve meslek örgütleri tarafından düzenlenen, Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi sırasında meydana gelmiştir. HDP ve CHP dahil olmak üzere bazı muhalefet partileri de mitingde katılmışlardır. Meclisteki dört parlamenter partinin başkanları geçici olarak kampanya faaliyetlerine ara vermiştir.⁴¹

³⁴ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti sadece İstanbul'da tüm siyasi partilerin kampanyalarının görünürlüğüne tanık olmuştur.

³⁵ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti 16 ayrı kampanya etkinliğini gözlemlemiş, kadınların katılımının ortalama yüzde 30 civarında olduğunu gözlemlemiştir.

³⁶ Alınan önlemler arasında, araçların ve araç konvoylarının üzerinde hoparlör kullanılmaması, kampanya materyallerinin sadece kampanya ofislerinin yakınlarına asılması, mitingden sonra kampanya materyallerinin kaldırılması gibi kısıtlamalarla ve kampanya ofislerinin güvenliğin kolay erişimini sağlayacak şekilde açık alanlarda kurulması gibi önlemler yer almıştır.

³⁷ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, şu toplantılarda cepheleşen bir söylem kullanıldığını gözlemlemiştir: 5 ve 6 Ekim'de Samsun ve Erzurum'da 30 Ekim'de Konya'da düzenlenen AKP mitingleri, 8 Ekim'de İstanbul'da düzenlenen HDP mitingi, ve 18 Ekim'de İstanbul'da düzenlenen MHP mitingi.

³⁸ 'Çözüm Süreci' Türkiye'de barış sürecini anlatmak için kullanılan remi terimdir.

³⁹ YSK, CHP tarafından AKP'nin kampanya şarkısına karşı çeşitli dini referanslar kullanıldığı gerekçesiyle yapılan iki şikayet başvurusunu kabul etmiş, şarkının kullanılmasını yasaklamıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti AKP'nin Samsun, Manisa, Bursa ve Konya'da düzenlediği kampanya etkinliklerinde dini bir dil kullanıldığını ve AKP'nin YSK kararından sonra dahi yasaklanan şarkıyı kullandığını gözlemlemiştir.

⁴⁰ CHP başkanı, İsviçre, Fransa, Belçika, Hollanda, Almanya ve Avusturya'da kampanya faaliyetleri yürütmüştür. AKP başkanı ile HDP parti eş başkanı Almanya'da kampanya yürütmüştür. 22 Ekim'de YSK, MHP'nin, Başbakan tarafından yurtdışında yaşayan Türkiye vatandaşlarına gönderilen ve yurtdışında kampanya yapılmasıyla ilgili yasağı ihlal eden bir kampanya mektubu ile ilgili şikayetini, konunun Cumhuriyet Savcılığının görev alanına girdiği gerekçesiyle reddetmiştir. Ancak, Türkiye kanunlarına göre, yurtdışında kampanya yapmak bir ceza hukuku kapsamında bir suç olmayıp YSK'nın yetki alanına giren idari bir ihlaldir.

⁴¹ 12 Ekim'de, AKP partinin mitinglerinin 'terörle mücadele' mitinglerine dönüştürüleceğini ilan etmiştir.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti seçmenlerin oy verme konusunda dayatma ve baskıya maruz kaldığına yönelik bazı bildirimler almıştır.⁴² CHP, HDP ve MHP'nin bazı üyeleri aleyhine Cumhurbaşkanı dahil olmak üzere, yetkililere hakaret ettikleri gerekçesiyle soruşturma başlatılmıştır. Çok sayıda HDP bürosu hedef alınmış ve parti üyeleri gözaltına alınmıştır.⁴³ Ayrıca, HDP ile bağlantısı olan belediye başkanları görevden uzaklaştırılmış,⁴⁴ partinin kampanya broşürleri toplatılmış, bunun sonucunda kampanya üzerinde kısıtlayıcı bir etki yaratılmıştır.⁴⁵ Oy verme konusundaki bu tarz dayatma ve baskıların olduğu olaylar ve serbest kampanyaların kısıtlanması uluslararası standart ve yükümlülüklerle uyumlu değildir.⁴⁶

Seçmenler ve seçimlere katılan adaylara siyasi platformları destekleyebilecekleri, kamuyu ilgilendiren meseleleri serbestçe tartışabilecekleri elverişli koşullar sağlanmalıdır; seçmen ve adaylar baskı veya dayatmalara maruz kalmamalıdır. Baskı ve dayatma olduğuna gösteren her türlü olay ve iddia kapsamlı bir şekilde soruşturulmalı ve gerektiğinde ilgili makamlar tarafından kovuşturma başlatılmalıdır.

Doğu ve güneydoğu bölgelerindeki bazı illerde, Özel Güvenlik Bölgeleri'nin (ÖGB) ve/veya sokağa çıkma yasaklarının ilan edildiği yerlerde bozulan güvenlik ortamı nedeniyle kampanyaların serbestçe yürütülmesi büyük ölçüde sınırlandırılmıştır.⁴⁷ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen bazı kişiler, siyasi motivasyon güdüldüğü ve yasal çerçevenin dışına çıkıldığı gerekçesiyle bu önlemleri eleştirmiştir.

B. KAMPANYA FİNANSMANI

Mevzuatta kampanya faaliyetlerini kapsamlı bir şekilde düzenleyen hükümler bulunmamaktadır. Sadece bağışların miktarı ve niteliği konusunda bazı sınırlamalar getirilmiştir. Genel parti harcamaları ve kampanya ile ilişkili harcamalar konusunda bir sınırlama yoktur. Siyasi partiler kampanya fonlarını sadece yıllık parti mali raporları yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne bildirmekle yükümlüdür. Bağımsız adaylar ise vergi beyannameleri yoluyla bildirimde bulunmaktadır. Siyasi Partiler Kanunu'nda,

⁴² AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Erzurum, Konya, Diyarbakır, Aydın ve Aksaray'dan bu yönde bildirimler almıştır.

⁴³ HDP'nin AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne verdiği bilgilere göre, 6 Eylül ila 9 Ekim tarihleri arasında ofislerine 129 saldırı gerçekleşmiş, 20 Temmuz ila 18 Ekim arasında 2.590 üyeleri gözaltına alınmıştır. Gözaltına alınan üç kişi ve tutuklanan bir kişi milletvekili adaydır. İçişleri Bakanlığı'ndan alınan bilgilere göre, Ekim ayında parti ofislerine gerçekleştirilen saldırılar şöyledir: AKP dokuz, HDP yedi ve CHP bir.

⁴⁴ Ulusal düzeyde HDP ile bağlantısı olan Demokratik Bölgeler Partisi üyesi 20'den fazla belediye başkanı, devletin toprak bütünlüğünün ve birliğinin ihlal edilmesi gerekçesiyle açılan ceza soruşturmaları nedeniyle İçişleri Bakanlığı tarafından geçici olarak görevlerinden uzaklaştırılmıştır.

⁴⁵ 16 Ekim'de, bir Sulh Ceza Hakimi, 'özyönetim'den bahsedilen HDP seçim beyannamesinin toplatılmasına karar vermiş, Terörle Mücadele Kanunu kapsamında beyannamedeki bu ifadenin ceza soruşturmasına delil olarak göstermiştir.

⁴⁶ 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin Paragraf 7.7.'ye göre, Devletler, siyasi kampanyaların, parti ve adayların görüş ve vasıflarını özgürce sergilemelerini engelleyebilecek, ya da seçmenlerin bu görüş ve vasıfları öğrenme ve tartışmalarını veya kendilerine karşı misilleme yapılma kaygısı taşımadan oy vermelerini engelleyebilecek her türlü idari işlem, şiddet ya da sindirmeden uzak, adil ve serbest bir ortamda yürütülmesine olanak sağlayan yasaların ve kamu politikalarının olmasını gözeteceklerdir. Ayrıca bakınız, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. Maddesi ile ilgili 25 Sayılı Genel Yorum (1996).

⁴⁷ 21 Ağustos'ta, Bakanlar Kurulu, bir kararnamıyla, Eylül 2015 ila Mart 2016 tarihleri arasında geçerli olmak üzere en az sekiz ilde Özel Güvenlik Bölgesi ilan etmiştir. Eylül 2015 itibarıyla, valiler güneydoğu bölgesinde en az 7 ilde 20 ilçede 15 güne varan Özel Güvenlik bölgeleri ilan etmişlerdir. Bazı valiler en az on ilçenin bazı mahallelerinde birkaç saatten belirsiz sürelerle sokağa çıkma yasağı ilan etmişlerdir.

finansmanla ilgili hükümlerin ihlal edilmesi halinde uygulanacak yaptırımlara yer verilmektedir.⁴⁸ Partilerin ve adayların kampanya süresince gelir ve harcamaları kamuoyuna açıklanmamıştır. Bu bilginin vakitlice kamuoyuna açıklanmaması kampanya finansmanı çerçevesinin genel saydamlığını ve hesap verebilirliğini sınırlandırmakta ve Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO) tavsiyeleri de dahil olmak üzere, kampanya finansmanına ilişkin uluslararası standartlara ve iyi uygulamalara ters düşmektedir.⁴⁹

GRECO tavsiyeleri ve uluslararası iyi uygulamalar doğrultusunda, yetkililer, tüm kampanya gelir ve giderlerinin düzenli, vakitli ve saydam bir şekilde beyan edildiği bir raporlama yapılmasını, bu raporların vakitli bir şekilde kamuoyuna açıklanmasını sağlayabilirler.

Siyasi partilere yapılan devlet yardımı yıllık olarak Ocak ayında gerçekleştirilmekte, son milletvekili seçimlerinde en az yüzde üç oy alan siyasi partilere oyları oranında ödenek tahsis edilmektedir.⁵⁰ Haziran 2015 seçimlerinden sonra HDP devlet ödeneği almaya hak kazanmış olsa da, bu ödenek ancak Ocak 2016'da verilecektir. Maliye Bakanlığı HDP'nin ödeneğin erken tahsis edilmesi için yaptığı talebe cevap vermemiştir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin mecliste temsil edilmeyen siyasi partilerden oluşan tüm görüşmecileri finansman sıkıntısı çektiklerini ve bu nedenle kampanya yürütme yeteneklerinin kısıtlandığını, devlet yardımı alabilen siyasi partilere göre dezavantajlı konumda olduklarını ifade etmişlerdir.

IX. MEDYA

A. YASAL ÇERÇEVE VE MEDYA ORTAMI

Anayasa ve yasal çerçeve ifade özgürlüğünü yeterince güvence altına almamaktadır. Terörle Mücadele Kanunu ve Ceza Kanunu başta olmak üzere, Cumhurbaşkanına hakareti düzenleyen hükümler dahil, gereksiz şekilde geniş hükümler gazetecilerin yargılanmasına ve hapis cezasına çarptırılmasına izin vermektedir.⁵¹ Bu hükümlerin seçim döneminde uygulanması sonucunda onlarca gazeteci, sosyal medya

⁴⁸ Bağışla ilgili hükümlerin ihlal edilmesi halinde altı ila üç yıl hapis cezası öngörülmekte; raporlama şartlarının ihlali halinde ise altı ay ila üç yıl arası hapis cezası ve 4.8–19.5 milyon Avro para cezası verilebilmektedir.

⁴⁹ GRECO [Ara Dönem Uygunluk Raporu'na göre \(4 Şubat 2015\)](#) geçmiş dönemde yapılan tavsiyelerin çoğuna uyulmamıştır. Ayrıca bakınız BM Yolsuzlukla Mücadele Sözleşmesi Madde 7.3. [AGİT/ODIHR Venedik Komisyonu'nun Siyasi Partilerin Düzenlenmesi ile ilgili Rehber İlkeleri](#) Paragraf 199, 200 ve 206.

⁵⁰ 2014 yılında, önceki AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda, Siyasi Partiler Kanunu'nda değişiklik yapılmış, siyasi partilerin devlet ödeneği almaları için şart koşulan oy oranı yüzde yediden yüzde üçe düşürülmüştür.

⁵¹ 6 Temmuz 2010 tarihli [Gözel ve Özer - Türkiye başvuru no. 43453/04](#), kararında AIHM, gazetecilerin amaçlarını veya halkın bilgi edinme hakkını dikkate almadan gazetecilerin Terörle Mücadele Kanunu'na dayanarak otomatik bir şekilde cezaya çarptırılmasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesini ihlal ettiğine hükmetmiştir. Kanunda, 2013 yılında yapılan birtakım değişikliklere rağmen, sırf terör faaliyetlerini haber yapmalarından dolayı gazetecilerin yargılanmasına izin vermektedir. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesi ile ilgili [34 Sayılı Genel Yorumun](#) 25. paragrafına göre, bir normun yasa olarak nitelendirilebilmesi için bireylerin davranışlarını uygun şekilde ayarlayabilmelerine olanak tanıyacak kesinlikte formüle edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, 38. paragrafa göre, 'belli ifade biçimlerinin kamusal bir şahsiyete hakaret olarak görülmesi ceza verilmesi için yeterli bir gerekçe değildir.' 47. paragrafa göre, hakaret için hapis cezası asla uygun bir ceza değildir.

kullanıcısı ve medya kuruluşu hakkında ceza soruşturması başlatılmıştır.⁵² Soruşturmalardan bazıları hükümeti eleştiren birtakım medya kuruluşlarına el konulmasıyla sonuçlanmıştır.⁵³ 10 Ekim'de Ankara'da meydana gelen bombalı saldırı ile ilgili soruşturma hakkında çıkarılan haber yapma yasağı, kamuyu ilgilendiren konularda haber yapılmasını suç saymıştır.⁵⁴ Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti gözlemcileriyle görüşen gazeteciler kendilerine karşı girilen şiddet olayları ve medya kuruluşlarına yapılan saldırılar sonucunda oto sansürün arttığını ifade etmişlerdir.⁵⁵

Yasal çerçeve değiştirilerek ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası yükümlülükler uygun hale getirilmeli, bu bağlamdaki suçlar suç olmaktan çıkarılmalıdır. Ayrıca, medya ile ilgili tüm vakalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ifade özgürlüğü ile ilgili 10. maddesi ve ilgili AİHM içtihadı doğrultusunda ilgili kurumlarca ele alınmalıdır.

Medya ortamında çok sayıda medya kuruluşu olmakla birlikte, bu ortama kutuplaşma damgasını vurmaktadır. Hem hükümet yanlısı hem de hükümeti eleştiren medya kuruluşlarında soruşturmacı gazeteciliğin olmaması, medyanın anahtar işlevlerinden birini zedelemektedir. Medya sahiplerinin devlet ihalesi almaya yönelik iş menfaatleri ve devlet reklamları, editoryal özerkliğe müdahale edilmesine yol açmakta, hükümetin özellikle televizyon kanallarında sınırlı şekilde eleştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Terör suçlamaları ile ilgili devam eden soruşturmalar bağlamında Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı'ndan gelen bir yazı üzerine dört dijital servis sağlayıcı hükümeti eleştiren bazı televizyon kanallarının yayınlarına son vermişlerdir.⁵⁶

Kamuoyu için önemli meselelerde internet canlı bir tartışma ortamının oluşturulmasına giderek daha fazla katkı sunmaktadır. Ancak, değiştirilen İnternet yasası internet sitelerine, başka gerekçelerin yanı sıra Bakanlar Kurulu'nun talebi üzerine ve mahkeme kararı olmaksızın dört saat içinde erişim engeli

⁵² [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi'ne göre](#), hapisteki gazetecilerin çoğu (Temmuz 2015'te 21 gazeteci), Terörle Mücadele Kanunu'nun 5 ve 7. maddelerinden, ve Ceza Kanunu'nun 314. maddesinden hüküm giymişlerdir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 5. maddesi Ceza Kanunu'nda yer alan terörle mücadele hükümleri için ağırlaştırılmış cezaların uygulanmasına imkan vermektedir.

⁵³ Davalar arasında, Koza-İpek Medya grubuna, Doğan Medya Grubu'na, Samanyolu Haber ve Mehtap TV televizyon kanallarına karşı yöneltilen terör suçlamaları yer almaktadır; bunların tümü hükümeti eleştiren kuruluşlardır. 26 Ekim'de, Ankara Sulh Ceza Hakimi, Koza-İpek Medya Grubu'nun yönetimini kayyuma devretmiştir. 27 Ekim'de, yetkililer, polis eşliğinde Koza-İpek Medya Grubu'nun binasına zorla girmiş, sonrasında, bu medya kuruluşları için çalışan 71 gazeteci görevden alınmıştır. Bağımsız İletişim Ağı'na göre (Bianet), Temmuz ila Eylül 2015 tarihleri arasında aralarında 37 gazetecinin de bulunduğu 61 kişi hakkında Cumhurbaşkanı'na hakaret gerekçesiyle soruşturma veya kovuşturma başlatılmış, veya hapis cezası verilmiştir.

⁵⁴ Yasak, 14 Ekim'de Ankara Sulh Ceza Hakimliği tarafından bütün medya kuruluşlarına uygulanmış, 19 Ekim'de kaldırılmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim gözlem Heyeti'ne, soruşturma ile ilgili bilgi sızdırdığı gerekçesiyle kamu görevlileri ve bir gazeteci aleyhinde Ankara Cumhuriyet Başsavcılığınca ceza soruşturması başlatıldığı bildirilmiştir.

⁵⁵ 1 Ekim tarihinde [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi gazeteci Ahmet Hakan'a yapılan saldırıyı kınamış, gazetecilerin güvenliğinin iyileştirilmesi çağrısında bulunmuştur](#). 5 Ekim'de Günlük Kürtçe gazete *Azadiya Welat* ve Kürt Haber Ajansı DİHA'nın Diyarbakır'daki ofislerine 28 Eylül'de yapılan polis baskınıyla ilgili [Avrupa Konseyi bir uyarı yayınlamıştır](#). Sorgulamadan sonra 32 Kürt gazeteci serbest bırakılmıştır.

⁵⁶ Dijital servis sağlayıcıları olan *Tivibu*, *Turkcell TV+*, *Dijitürk* ve *Türksat* aralarında *Samanyolu TV*, *SHaber*, *Kanaltürk*, *Bugün TV* ve *Mehtap TV*. Televizyon kanallarının da bulunduğu kanalları kaldırmışlardır. *Samanyolu TV* YSK'ya RTÜK'e ve Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu'na şikayette bulunmuştur. YSK yasal bir gerekçe göstermeksizin şikayeti reddetmiştir. Aynı konuyla ilgili MHP de YSK'ya şikayette bulunmuştur. YSK, konuyla ilgili karar alma yetkisine sahip olmadıklarını ifade etmiştir. İki CHP üyesi RTÜK'e, İzmir Başsavcılığı'na ve Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu'na aynı konuyla ilgili şikayette bulunmuştur.

konmasına gereksiz bir şekilde izin vermektedir.⁵⁷ AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen kişiler, güneydoğu bölgesi ve Kürt sorunu ile ilgili konularda haberlere orantısız şekilde erişim engeli konmasının seçim döneminde haberlerin çoğulculuğunu sınırlandırdığı konusunda endişelerini ifade etmişlerdir.

Radyo Televizyon Kuruluşları ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun'a göre, yayıncılar siyasi partilerle ilgili tarafsız haber yapmak zorundadır ve bu kanunun uygulanması RTÜK tarafından izlenmektedir.⁵⁸ Ancak, kanunda bu şartın nasıl uygulanacağı konusunda kesinlik yoktur. Bu eksiklik YSK kararları tarafından da yeterince ele alınmamıştır. RTÜK üyeleri dahil bazı paydaşlar RTÜK'ün kampanya haberlerinin izlenmesi ile ilgili genel yöntemini sorgulamışlardır.⁵⁹

YSK, RTÜK tarafından gönderilen izleme raporları ve çoğunlukla siyasi partiler tarafından yapılan şikayetler üzerine harekete geçmiştir. Yasal son tarihler olmadığı için YSK medyayı ilgilendiren şikayetlerle şikayetçiler için etkili bir telafi sağlayacak şekilde vakitlice ilgilenmemiştir (bu şikayetlerin çoğu tarafsızlık şartı ile ilgilidir).⁶⁰ Uyarı cezaları ve ilgili yayınların durdurulması dahil, uygulanan yaptırımlar düzenlemelerin ihlal edilmesi karşısında etkili bir yöntem olmamıştır.

Tarafsızlık şartı kanunda açıkça tanımlanmalı ve şikayet veya ihlal durumunda vakitlice harekete geçebilecek bağımsız bir düzenleyici kuruluş tarafından denetlenmelidir. Radyo Televizyon Kuruluşları ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun medya kuruluşlarına ceza getirmek yerine seçime katılanlara telafi sağlayacak şekilde değiştirilebilir.

Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun, seçimlere katılan siyasi partilere kampanya döneminin son yedi gününde ücretsiz yayın süresi verilmesini ve reklam süresi satın alabilmelerini öngörmektedir. Devlet televizyonu, ücretsiz yayın süresi verme yükümlülüğünü yerine getirmiştir.

B. MEDYA İZLEME BULGULARI

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'nin medya bulguları, izlenen beş televizyon kanalından üçünün, devlet kanalı TRT 1 dahil olmak üzere, haberlerinde, güncel programlarında ve tartışma programlarında AKP yanlısı bir yayın izlediğini göstermiştir.⁶¹ Tüm televizyon kanallarında en fazla AKP'ye yer verilmiştir –TRT1'de yüzde 73; ATV'de yüzde 77, Haber Türk'te yüzde 49; Samanyolu TV'de yüzde 47 ve CNN Türk'te yüzde 32. Meclisteki diğer siyasi partilere ise daha az yer verilmiştir. TRT1, ATV ve Haber Türk'te AKP ile ilgili haberlerin tonu çoğunlukla olumlu olup, CNN Türk ve

⁵⁷ 1 Aralık 2015 tarihli [Cengiz ve Diğerleri - Türkiye başvuru no. 48226/10 ve 14027/11](#), kararında, AİHM, YouTube sitesine erişimin engellenmesinin AİHS'in 10. maddesini ihlal ettiğini hükmetmiştir. Mahkeme ayrıca, ulusal mahkemelerin İnternet sitelerine genel erişim engeli getirilmesine izin veren bir kanun hükmü olmadığını tespit etmiştir.

⁵⁸ RTÜK'ün dokuz üyesi siyasi partiler tarafından aday gösterilmekte ve Meclis tarafından seçilmektedir.

⁵⁹ 20 Ekim tarihinde üç RTÜK üyesi tarafından verilen bir şikayet dilekçesinde, YSK'nın Cumhurbaşkanı'nın yürüttüğü kampanyalarla ilgili haberlerin de RTÜK tarafından AKP ile ilgili haber sayılmasını talep etmişlerdir. Dilekçe, RTÜK'ün izlemesinin siyasi parti ve adaylarla sınırlı olduğu gerekçesiyle YSK tarafından reddedilmiştir.

⁶⁰ YSK, medya ile ilgili 15 başvuru almıştır. Bunların çoğu siyasi partiler tarafından yapılmıştır. Ayrıca, RTÜK'ten izlenen ihlallerle ilgili 80 rapor almıştır. YSK 21 uyarı ve ilgili yayın durdurulmasına yönelik 5 karar vermiştir.

⁶¹ 1 ila 30 Ekim 2015 tarihleri arasında, AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, beş televizyon kanalı (TRT1, ATV, CNN Türk, Habertürk ve Samanyolu TV) ve dört gazete ile ilgili (Hürriyet, Sabah, Sözcü ve Zaman) nitel ve nicel izleme çalışması yapmıştır.

Samanyolu TV'de çoğunlukla olumsuz olduğu görülmüştür.⁶² CHP, MHP ve HDP'ye sırasıyla TRT1'de yüzde 12, yüzde 8 ve yüzde 6; *ATV'de* yüzde 11, yüzde 8 ve yüzde 4; *CNN Türk'te* yüzde 28, yüzde 18 ve yüzde 14; *Haber Türk'te* yüzde 19, yüzde 22 ve yüzde 9; *Samanyolu TV'de* yüzde 23, yüzde 13 ve yüzde 12 oranlarında yer verilmiştir. Bunların dışında dört siyasi partiye yüzde birin altında yer verilmiş, izlenen televizyon kanallarında geri kalan partilerden hiç bahsedilmemiştir. İzlenen gazetelerin çoğu çoğunlukla AKP'ye yer vermiş ve hükümeti eleştiren bir habercilik sergilemiştir.⁶³

X. ŞİKAYET VE İTİRAZLAR

Genel olarak alt kademedeki seçim kurullarının kararlarına karşı bir üst kademedeki kurula itirazda bulunulabilmekte, itirazlar YSK'ya kadar götürülebilmektedir.⁶⁴ Siyasi partiler, seçmenler, siyasi parti müşahitleri ve adaylar itirazda bulunma hakkına sahiptir. Seçimlerle ilgili anlaşmazlıklara dair başvuruların ve yargılamaların tümü için olmamakla birlikte bir kısmı için zaman aralıkları yasa ile açıkça belirlenmiştir.⁶⁵ Kampanyalara ilişkin şikayet başvurusunda bulunma konusuna mevzuatta yer verilmemektedir ve YSK kampanya sürecinin denetlenmesini yeterli bir şekilde düzenlememiştir. Seçim kurullarındaki karar alma süreçleri gözlemciler ve medyaya açık olmayıp, şikayetlerle ilgili verilen kararların tümü kamuoyuna açıklanmamaktadır; bu durum ihtilaf çözüm sürecinin saydamlığını zedelemektedir.⁶⁶

Seçimle ilgili ihtilaf çözüm sürecini geliştirmek adına, yasalar kampanyalarla ilgili şikayetler için bir çerçeve öngörmeli, seçimlerle ilgili şikayet ve itirazlar için somut ve makul süreler konmalıdır. Saydamlığı artırmak için tüm kararlar vakitlice YSK'nın internet sitesinde yayınlanmalıdır.

AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti ile görüşen kişiler, seçim kurullarına ve kamu yetkililerine, seçimlerle ilgili şikayetleri tarafsız ve etkili bir şekilde ele alma konusunda güven duymadıklarını ifade etmişler, bazı muhataplar güvensizlik nedeniyle resmi şikayette bulunmaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir.⁶⁷ Seçim öncesi dönemde, siyasi partiler, adaylar, milletvekilleri ve diğer paydaşlar tarafından birçoğu medyadaki dengesiz ve doğru olmayan haberlerle ilgili YSK'ya yaklaşık 40 şikayet ve itiraz

⁶² TRT1, ATV ve Haber Türk'teki AKP ile ilgili haberlerin tonunun sırasıyla yüzde 95, yüzde 92 ve yüzde 77 oranında olumlu olduğu gözlenmiştir. CNN Türk'te AKP ile ilgili haberlerin tonu yüzde 50 oranında olumsuz ve yüzde 50 oranında nötr veya olumlu ve Samanyolu TV'de 78 olumsuz, yüzde 22 olumlu veya nötr olmuştur.

⁶³ Hürriyet'te, AKP ile ilgili haberlerin yüzde 52'sinin olumlu veya nötr olduğu görülürken, yüzde 48'inin olumsuz olduğu görülmüştür. CHP, HDP ve MHP ile ilgili haberlerin sırasıyla yüzde 95, yüzde 83 ve yüzde 73 olumlu veya nötr olduğu görülmüştür. Sabah'ta, AKP ile ilgili haberlerin yüzde 99'u olumlu veya nötr, CHP, HDP ve MHP ile ilgili haberler ise sırasıyla yüzde 71, yüzde 90 ve yüzde 73 oranında olumsuz olmuştur. Sözcü'de AKP ile ilgili haberlerin yüzde 89'u olumsuzken, CHP ve MHP ile ilgili haberler sırasıyla yüzde 96 ve yüzde 95 oranında nötr ve olumlu bir tonda verilmiştir. HDP'ye ise yüzde 55 oranında olumsuz bir tonla yer verilmiştir. Zaman'da, AKP ile ilgili haberlerin yüzde 85'i olumsuz bir tonda verilirken, CHP, HDP ve MHP ile ilgili haberlere sırasıyla yüzde 97, yüzde 90 ve yüzde 92 oranında olumlu veya nötr bir şekilde yer verilmiştir.

⁶⁴ İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurullarının kurulmasıyla ilgili İl Seçim Kurulu kararları ve seçmen kütükleriyle ilgili İlçe ve İl Seçim Kurulu Kararları kesindir ve itiraz edilemez.

⁶⁵ Örneğin, YSK'nın seçim sonrası şikayetlere ilişkin kararları hangi sürede vermesi gerektiğiyle ilgili bir düzenleme yoktur.

⁶⁶ YSK, şikayet ve itirazlarla ilgili hangi kararları yayınlayacağına vaka bazında karar vermektedir. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti, talep üzerine YSK'dan şikayet dilekçelerinin ve kararların nüshalarını ve yayınlanmadan önce kararlarla ilgili bilgi alabilmiştir.

⁶⁷ Bazı siyasi partiler ve diğer paydaşlar tarafından bazı endişeler dile getirilmiştir. Ulusal İnsan Hakları Kurumu YSK'nın şikayetleri yeterince incelemeyen reddettiğine dair endişelerini dile getirmiştir ve Haziran seçimlerinden sonra YSK başkanıyla bir araya gelerek bu konudaki endişelerini dile getirdiklerini ifade etmiştir.

başvurusu yapılmıştır. AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne seçim idaresinin alt kurullarına yapılan kampanyalarla ilgili şikayetlerin konu edildiği yaklaşık 10 şikayetle ilgili bilgi iletilmiştir.

YSK, kampanyalarla ilgili ihlaller ve sandıkların yerlerinin değiştirilmesi gibi bazı konulardaki şikayetleri etkili bir şekilde ele almıştır.⁶⁸ Diğer çeşitli şikayetler hakkında karar verilmemiş veya esastan inceleme yapılmamış, bazı vakalarda etkili veya vakitlice telafi sunulmamıştır.⁶⁹ Şikayetlerle ilgili kararlarda çoğu şikayet esastan veya yetkisizlik gerekçesiyle reddedilmiş, YSK zaman zaman sağlam bir yasal gerekçe sunmamıştır.⁷⁰ Yazılı kararların alınması ve ilan edilmesinde genel olarak gereksiz bir gecikme yaşanmış, şikayet sürecinin genel olarak vakitlice tamamlanması etkilenmiştir.⁷¹ Bazı YSK üyeleri ile oy hakkı olmayan temsilciler AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne, YSK'nın mevcut kapasitesiyle şikayet ve itirazları vakitlice değerlendirme konusunda sıkıntı çektiğini ifade etmiştir.⁷²

İhtilafları ele alırken, YSK yetkisini daha fazla kullanmak için çaba göstererek seçim sürecinin adil olmasını sağlamak adına denetim yapmalıdır. Mevzuat değişikliği yapılarak YSK'ya, hukuk konusunda uzman kişiler de dahil olmak üzere yeterli kaynak sağlanarak sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmesine imkan verilebilir.

Anayasa'nın 79. maddesine göre, YSK kararları kesindir ve yargı denetimine tabi değildir; buna düzenlemeler, idari kararlar, şikayet ve itirazlarla ilgili kararlar ve seçim sonuçlarının ilanı dahildir. YSK hakimlerden oluştuğu halde bir idari organdır. YSK, seçim konularında ve seçimlerle ilgili ihtilaflarda son karar mercii olarak işlev gördüğü için seçim süreci bir idari organın nihai yetkisine bırakılmıştır. Bu uygulama Anayasa tarafından güvence altına alınan güçler ayrılığı ilkesini zorlamakta, seçim konusundaki şikayetler için etkili bir yargısal başvuru fırsatını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10 sayılı paragrafına ve İyi Uygulama Kurallarının II.3.3 sayılı bölümüne ters düşmektedir.⁷³

2010 yılında yapılan bir Anayasa değişikliği ile, idarenin AİHS kapsamında yer alan ve Anayasa tarafından korunan temel hak ve özgürlükleri ihlal eden eylemlerinin (veya eylemsizliklerinin) denetlenmesi için AYM'ye bireysel başvuruda bulunma hakkı tanınmıştır.⁷⁴ 7 Ekim'de Anayasa

⁶⁸ Örneğin, AKP'nin kampanya şarkısıyla ve dini göndermelerde bulunan videosu ile ilgili şikâyetler. Saadet Partisi tarafından, miting alanı tahsisinde İlçe Seçim Kurulu kararına karşı adil davranılmadığı iddiasıyla yapılan itiraz ve HDP'nin seçim sandıklarının muhtarlık alanlarının dışına taşınması ile ilgili alınan kararlara karşı yaptıkları itirazlar kabul edilmiştir.

⁶⁹ Örneğin, 28 Eylül'de, Hak ve Özgürlükler Partisi bazı medya kuruluşlarının partinin seçimlerden çekildiği yolunda gerçekdışı haberler yaptıkları iddiasıyla şikayette bulunmuş, YSK'nın düzeltme beyanı yaparak duruma müdahale etmesini istemiştir. YSK, AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti'ne şikayetle ilgili bir karar almayacağını ve durumu düzeltme yolunun olmadığını ifade etmiştir. Bir diğer vakada, Halkın Kurtuluş Partisi tarafından AKP'nin kampanya şarkısı kullanmaya devam etmesiyle ilgili yapılan bir şikayet, kararda belirtildiği üzere, şikayet sahibinin partinin seçim dışı bırakılması yolundaki talebinin uygun olmadığı gerekçesiyle esastan incelenmemiştir.

⁷⁰ Örneğin, sandalye dağılımı ve yurtdışı kampanyalarıyla ilgili konular.

⁷¹ YSK genellikle şikayet ve itirazlarla ilgili kararları, alındıkları tarihten itibaren 7 ila 10 gün içinde kesinleştirmiştir.

⁷² YSK'nın, şikayet ve itirazların değerlendirilmesi de dahil olmak üzere Kurul'a hukuki konularda etkili bir şekilde destek verecek hukuk personeli bulunmamaktadır. 2014 yılından beri mecliste bekleyen YSK ile ilgili bir yasa tasarısı, seçimlerle ilgili uzmanlık sahibi hukuk uzmanlarının görevlendirilmesine ilişkin hükümler içermektedir.

⁷³ Paragraf 5.10'a göre herkes, temel haklara saygıyı güvence altına almak ve hukuksal bütünlüğü sağlamak adına, bütün idari kararlara karşı etkili bir başvuru yoluna sahip olacaktır; 1991 AKİK Moskova Belgesi'nin 18.4 sayılı paragrafına göre, katılımcı Devletler bu türden düzenleme ve kararların yargı denetimine tabi olmasını sağlayacaklardır. İyi Uygulama Kurallarının II.3.3 sayılı bölümünde, etkili bir itiraz sisteminden bahsedilmektedir.

⁷⁴ Anayasa Mahkemesi'ne başvurmadan önce bu türden eylemlere veya eylemsizliklere karşı kullanılacak tüm diğer yasal mekanizmaların tüketilmesi gerekmektedir.

Mahkemesi milletvekili seçimlerinde YSK kararlarına karşı başvuruların kendi yetki alanına girip girmediği konusundaki ilk kararlarını yayınlamıştır.⁷⁵ Mahkeme, serbest parlamenter seçimler yapma hakkının Anayasa ve AİHS tarafından güvence altına alındığını kabul etmekle birlikte, YSK kararlarının temel hak ve özgürlüklerin ihlali bakımından Anayasa Mahkemesi tarafından dahi yargı denetimine tabi olmadığına karar vermiştir.⁷⁶ Bu kilit karar seçimlerle ilgili paydaşların seçim konularında yargısal telafi arama fırsatını ortadan kaldırmıştır.⁷⁷

Etkili bir telafi yolu sağlamak için, Anayasa ve yasalar değiştirilerek YSK kararlarının ve eylemsizliklerinin yargı denetimine tabi olması hakkı tanınmalıdır. Seçimlerle ilgili ihtilafların sonuca bağlanması ve vakitlice telafi imkanı sağlanması için uygun süreler belirlenmelidir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği yolundaki iddialar olması halinde YSK ile ilgili başvurularda yargı yetkisine sahip olmalıdır.

XI. YURTTAŞ GÖZLEMCİLER VE ULUSLARARASI GÖZLEMCİLER

Kanunlarda, yurttaşlara ve uluslararası gözlemcilerle izleme hakkı tanıyan, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafı ve İyi Uygulama Kuralları ile uyumlu bir yasal zemin bulunmamaktadır.⁷⁸ Ancak Seçimlerin Temel Hükümleri Hakkında Kanun seçim sürecinin siyasi partiler tarafından belirlenen gözlemciler ve bağımsız adaylar tarafından izlenmesine imkan vermektedir. Kanuna göre, oy sayma işlemi halk tarafından izlenebilmektedir. İnsan Hakları Derneği ve Eşit Haklar için İzleme Derneği olmak üzere, iki sivil toplum örgütü seçimleri izlemek amacıyla YSK'ya akreditasyon başvurusunda bulunmuştur; yasal bir zemin olmadığı gerekçesiyle akreditasyon talebi reddedilmiştir.

Mevzuat değiştirilerek hem yurttaşlardan oluşan gözlemcilerin hem de uluslararası gözlemcilerin izleme yapabilmesine olanak tanıyan hükümler getirilerek 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. paragrafı ile tam uyum sağlanması düşünülmelidir.

Yasal sınırlamalara rağmen, seçim gününde ülke çapında sivil toplumun seçimleri izlediği canlı bir ortam görülmüştür. Seçimlere katılan çoğu siyasi partinin çok sayıda gözlemciyi harekete geçirme imkanı olmadığından, sivil toplum örgütlerine binlerce boş akreditasyon kartı dağıtmışlardır. Oy ve Ötesi başta olmak üzere bazı gruplar bu fırsattan yararlanmış, yaklaşık 57.000 gönüllüyle sahada izleme yapmıştır. AGİT DKİHB, AGİT Parlamenterler Meclisi ve AKPM tarafından görevlendirilen tüm uluslararası gözlemcilerle YSK tarafından akreditasyon verilmiştir.

⁷⁵ Bu karar 14 Temmuz tarihinde alınmış olup Haziran 2015 seçimleri sırasında yapılan iki başvuru ile ilgilidir. Başvurulardan biri YSK'nın bir aday adaylıktan çıkarması diğeri ise bir şikayeti reddetmesi ile ilgilidir.

⁷⁶ Karar, Anayasa'nın 79. maddesi ile Anayasa Mahkemesi Kanunu'nun 45. maddesinin yorumuna dayanmaktadır. AYM kanunu Anayasa Mahkemesinin yargı denetimine tabi olmayan eylemlerin bireysel başvuru konusu olamayacağını ifade etmektedir. Kararda üç hakim karşı oy kullanmış, iki hakim karşı görüş bildirmiştir. İki hakim YSK kararlarının tümünün Anayasa Mahkemesi tarafından denetimine tabi olduğu sonuca varmış, karşı oy kullanan bir hakim ise YSK'nın seçimlere ilişkin ihtilaflar konusundaki kararlarının denetime tabi olabileceğini ifade etmiştir.

⁷⁷ Seçim öncesi dönemde, siyasi parti ve aday kaydı ile ilgili Anayasa Mahkemesi'ne dört başvuru yapılmıştır, Haziran 2015 seçimleri sırasında alınan YSK kararları ile ilgili onun üzerinde başvuru ise AYM'de halen beklenmektedir.

⁷⁸ Paragraf 8'e göre: "Katılımcı Devletler, yabancı veya ulusal gözlemcilerin varlığının, seçim yapılan Devletler açısından seçim sürecini geliştirici bir nitelikte olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle, AGİK'e üye diğer devletlerin ve arzu eden tüm diğer uygun özel kurum ve örgütlerin gözlemcilerini, yasayla öngörülen ölçüde, ulusal seçim sürecini izlemeye davet ederler."

XII. SEÇİM GÜNÜ VE SONUÇLARIN İLANI

AGİT/DKİHB'nin Sınırlı Seçim Gözlem Heyetleri için uyguladığı standart yöntem doğrultusunda, heyet seçim günü işlemlerini içeren kapsamlı veya sistematik bir gözlem yapmamıştır. Ancak, heyet üyeleri sınırlı sayıda oy verme yerini ziyaret etmiştir.

Seçim günü genel olarak barışçıl geçmiş, Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti'nin ziyaret ettiği sınırlı sayıda sandıkta oy verme işleminin genel olarak verimli bir şekilde düzenlendiği görülmüştür. Sandık Kurulu üyelerinin hazırlıklı olduğu ve genel oy verme usullerini izledikleri görülmüştür. Gerekli tüm seçim materyallerinin mevcut olduğu görülmüştür. Çoğu sandık okul binalarının üst katlarına yerleştirilmiş olup, hareket engeli olan seçmenlerin erişimini zorlaştırmıştır.⁷⁹ Seçmen listesinin oy kullanmadan sonra veya önce imzalatılması gibi usule ilişkin bazı tutarsızlıklar gözlenmiştir. Zarar gören oy pusulalarını veya zarfları değiştirme imkanı olmadığından, seçmenlerin pusulalarda yaptığı bir hata oyunun geçersiz sayılmasına yol açmıştır.

Seçmenlerin gereksiz yere haklarını kaybetmelerini önlemek için, kanunda hatalı oy pusulalarının ve zarfların değiştirilmesine imkan tanıyan bir hüküm yer alabilir.

Yedi ayrı olayda, Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti gözlemcilerinin, bazen seçime katılan adaylar adına hareket eden kişilerce sandık alanından uzaklaşmaları istenmiştir.⁸⁰ Bir vali tarafından çıkarılan talimatın ardından, polis memurları, siyasi partiler adına akredite edilmiş yurttaşlardan oluşan bir gözlemci grubunun temsilcilerinden kimlik göstermelerini istemiştir.⁸¹

Sandık Kurullarına verilecek eğitimlerde, akreditasyon sahibi yurttaş gözlemcilerin ve uluslararası gözlemcilerin kısıtlamayla karşılaşmaksızın seçim sürecini izleme hakkı olduğuna vurgu yapılabilir. Oy verme yerlerinde sadece yetkili kişilerin olmasını sağlamak için tüm Sandık Kurulu üyelerine ve akreditasyon sahibi gözlemcilere yaka kartı çıkarılması düşünülebilir.

Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti gözlemcilerinin oy sayma işlemini izlediği sınırlı sayıda sandıkta, kanunda öngörülen usule uymayan bazı Sandık Kurulu üyeleri olmakla birlikte, işlemin saydam ve iyi düzenlenmiş olduğu görülmüştür. Bir kaç vakada, sonuç tutanakları ilgili sandığın bulunduğu alanın dışına asılmamıştır. İzlenen az sayıdaki İlçe Seçim Kurulu'nda tutanak birleştirme işleminin, zaman zaman biriken kalabalığa rağmen genel olarak düzenli ve verimli olduğu görülmüştür.

Sonuçların elektronik olarak birleştirilmesi işleminin saydam olduğu görülmüştür. Sandık sonuçlarının YSK tarafından muhafaza edilen veri tabanına girişi, tüm sandık kurullarından gelen taranmış tutanaklara ve her seçim çevresindeki ilk sonuçlara çevrimiçi erişimi olan siyasi partiler ve bağımsız adaylar tarafından gerçek zamanlı olarak izlenmiştir. Ancak, ilk sonuçlar halkın erişimine açılmamıştır.

Uluslararası iyi uygulamalar doğrultusunda, ülke genelindeki özet durumun ve kesin olmayan ayrıştırılmış sonuçların YSK'nın internet sitesinde yayınlanması düşünülebilir. Bu uygulama halkın birleştirme sürecine olan güveninin daha da fazla artmasını sağlayacaktır.

⁷⁹ 75 yaş üstü tüm seçmenler otomatik olarak zemin katlardaki sandıklara kaydedilmektedir. Engelli seçmenler YSK'nın internet sitesinden indirebilecekleri bir formu doldurarak İlçe Seçim Kurulları'na ibraz edebilir ve kolay erişebilecekleri bir sandığa kaydedilmelerini talep edebilirler.

⁸⁰ Köprükoy ilçesi, Osmangazi ilçesi, Ankara, Eskişehir, İstanbul ve İzmir.

⁸¹ Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti'nin Eskişehir'deki gözlemleri. Bu talimat seçim günü bir kaç saat sonra iptal edilmiştir.

YSK, sandıklara göre ayrıntılı sonuçları da içeren kesin sonuçları 12 Kasım'da ilan etmiştir. Toplamda 81 kadın milletvekili (yüzde 15) Meclis'e girmiştir. Bu oran, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'i tarafından belirlenen yüzde 30 hedefinin altındadır. Çeşitli siyasi partiler ve bağımsız adaylar tarafından 3.000'in üzerinde sandıktaki sonuçlarla ilgili ve bazı seçim çevrelerindeki toplam sonuçlarla ilgili YSK'ya yaklaşık 30 itirazda bulunulmuştur.⁸² Çoğu itiraz dilekçesinde tutanaklarda hata olduğu iddia edilmiş, bazıları ise oy sayım işleminde hata yapıldığını iddia etmiştir. Bazı şikayetlerde pusulaların içeriğinde hata veya karışıklık olduğu iddia edilmiştir.⁸³ İtirazlarda, belli sandık tutanakları veya birleştirilmiş sonuç tutanakları bakımından yeniden sayım yapılması ve/veya sonuçların iptal edilmesi talep edilmiştir. 15 Kasım'da HDP, seçim sürecinin serbest ve adil olmadığı gerekçesiyle seçimlerin ülke çapında geçersiz sayılmasını talep etmiştir. YSK, 11 sandık tutanağını geçersiz saydığı iki itiraz hariç tüm itirazları reddetmiştir.⁸⁴

XIII. TAVSİYELER

Raporda tüm metin boyunca yer alan bu tavsiyeler Türkiye'de yapılan seçimlerin iyileştirilmesi ve demokratik seçimler için öngörülen AGİT taahhütleri ile diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlara uygun hale getirilmesi amacıyla teklif edilmektedir. Bu tavsiyeler, Haziran 2015 milletvekili seçimleri ile ilgili Sonuç Raporunda yer alan tavsiyeler başta olmak üzere, geçmiş AGİT/DKİHB tavsiyeleri ile birlikte okunmalıdır. AGİT/DKİHB seçim sürecinin daha da geliştirilmesi ve geçmiş tarihli raporlarda yer alan tavsiyelerin takip edilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Yetkili mercilerine destek vermeye hazırdır.⁸⁵

A. ÖNCELİKLİ TAVSİYELER

1. Oyların eşitliğini teminat altına almak için, sandalye dağılım sistemi gözden geçirilerek milletvekili başına düşen yurttaş sayısındaki orantısızlık giderilmelidir.
2. Bağımsız adaylarla siyasi partilerden aday olan kişiler arasında fırsat eşitliğini sağlamak için vekilliğin belirlenmesi sisteminin gözden geçirilmesi ele alınmalıdır.
3. Seçimlere ilişkin tam anlamıyla demokratik bir temel tesis etmek için, hükümetin temel hak ve özgürlükler ile yargı bağımsızlığı adına geniş güvenceler getirmesi teşvik edilmektedir. Mevzuat, örgütlenme, toplanma ve ifade özgürlüğü gibi temel hakların yanı sıra seçme ve seçilme hakkıyla tutarlı olmalıdır ve kapsayıcı bir şekilde halk ile istişare halinde geliştirilmelidir.
4. Yetkili makamlar, uygulamaları uluslararası yükümlülükler ve iyi seçim uygulamalarıyla uyumlu hale getirmek için milletvekili adaylarının elverişlilik şartlarını ve adaylık haklarının iadesi ile ilgili hükümleri gözden geçirmeyi düşünmelidir. Ayrıca, adaylık depozitolarının iadesi için eşğin değiştirilmesini düşünmelidir.

⁸² AKP, CHP, HDP, MHP ve Komünist Parti ve bazı bağımsız adaylar itirazda bulunmuştur. Diyarbakır, Erzincan, Şanlıurfa, Van, Tokat, ve İstanbul 2. Bölge'nin birleştirilmiş seçim sonuçlarına itiraz edilmiştir.

⁸³ Bir bağımsız aday, İstanbul 2. Bölgedeki oy pusulalarının formatının karışıklığa yol açtığını iddia etmiştir. Tokat seçim çevresinde, Komünist Parti ve bir MHP adayı Komünist Parti'nin seçim çevresindeki bir ilçede oy pusulasında yer almadığını iddia etmiştir.

⁸⁴ Eskişehir seçim çevresinde, bir sandık tutanağı ve yurtdışı oy kullanma yerlerine ait on tutanak geçersiz ilan edilmiştir.

⁸⁵ 1999 AGİT İstanbul Belgesi'nin 25. Paragrafına göre, katılımcı devletler 'DKİHB'nin seçim değerlendirme ve tavsiyelerini vakit kaybetmeksizin takip etmeyi' taahhüt ederler.

5. Seçmenler ve seçimlere katılan adaya siyasi platformları destekleyebilecekleri, kamuyu ilgilendiren meseleleri serbestçe tartışabilecekleri elverişli koşullar sağlanmalıdır; seçmen ve adaylar baskı veya dayatmalara maruz kalmamalıdır. Baskı ve dayatma olduğunu gösteren her türlü olay ve iddia kapsamlı bir şekilde soruşturulmalı ve gerektiğinde ilgili makamlar tarafından kovuşturma başlatılmalıdır.
6. Yasal çerçeve değiştirilerek ifade özgürlüğü ile ilgili uluslararası yükümlülüklerle uygun hale getirilmeli, bu bağlamdaki suçlar suç olmaktan çıkarılmalıdır. Ayrıca, medya ile ilgili tüm davalar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) ifade özgürlüğü ile ilgili 10. Maddesi ve AİHM içtihadı doğrultusunda ilgili kurumlarca ele alınmalıdır.
7. İhtilafları ele alırken, YSK yetkisini daha fazla kullanmak için çaba göstererek seçim sürecinin adil olmasını sağlamak adına denetim yapmalıdır. Mevzuat değişikliği yapılarak YSK'ya, hukuk konusunda uzman kişiler de dahil olmak üzere yeterli kaynak sağlanarak sorumluluklarını etkili bir şekilde yerine getirmesine imkan verilebilir.
8. Etkili bir telafi yolu sağlamak için, Anayasa ve yasalar değiştirilerek YSK kararlarının ve eylemsizliklerinin yargı denetimine tabi olması hakkı tanınmalıdır. Seçimlerle ilgili ihtilafların sonuca bağlanması ve vakitlice telafi imkanı sağlanması için uygun süreler belirlenmelidir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği yolundaki iddialar olması halinde YSK ile ilgili başvurularda yargı yetkisine sahip olmalıdır.

B. DİĞER TAVSİYELER

Yasal Çerçeve ve Seçim Sistemi

9. Parlatonun çoğulculuğunu ve temsil kabiliyetini artırmak için siyasi partilerin meclise girebilmeleri için seçim barajının düşürülmesi konusu ele alınmalıdır.
10. Seçime ilişkin yasal çerçeve gözden geçirilmeli ve geçmişte yapılan AGİT/DKİHB tavsiyeleri doğrultusunda değiştirilerek önemli boşluklar giderilmeli ve daha açık ve net bir hale getirilmelidir. Seçimlerle ilgili kapsamlı ve tutarlı bir yasal çerçeve oluşturmak için YSK, seçim mevzuatının her yönüyle ilgili yeterli derecede tamamlayıcı düzenlemeler yapmalıdır.

Seçim İdaresi

11. Seçim idaresinin saydamlığını artırmak için, seçim kurullarının toplantıları medyaya ve gözlemcilerle açık bir şekilde yürütülmelidir.
12. Seçim sürecinin genel olarak daha iyi anlaşılması için YSK, Türkçe dışındaki dillerde de dahil olmak üzere, kapsamlı bir seçmen bilgilendirme kampanyası yapmayı düşünebilir.
13. Seçim idaresi, siyasi partiler tarafından görevlendirilen üyeler de dahil olmak üzere tüm sandık kurulu üyeleri için kapsamlı ve standart bir eğitim programı uygulamayı düşünebilir.

Seçmen Kütükleri

14. Kişisel verilerin korunmasını sağlamak için, elektronik seçmen veri tabanının siyasi partilerle paylaşılma sürecinin resmi olarak düzenlenmesi, sunulan hassas verilerin kapsamının sınırlandırılması düşünülmelidir.

Adaylık Kaydı

15. Cinsiyet kotaları ve kadınların seçilebilir sıralardan aday gösterilmeleri gibi kadın adayların desteklenmesi için geçici özel yasal tedbirlerin uygulanması düşünülmelidir. Siyasi partiler her bir cinsiyetten asgari aday sayısı belirlemeyi düşünebilirler.

Kampanya Ortamı

16. Hakkaniyete uygun bir kampanya ortamı tesis etmek için, idari kaynakların ve resmi görevlerin kampanya amacıyla kötüye kullanılması da dahil olmak üzere, kampanya ile ilgili tüm yasakların tüm kampanya dönemi boyunca geçerli olmasını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması düşünülmelidir.

Kampanya Finansmanı

17. GRECO tavsiyeleri ve uluslararası iyi uygulamalar doğrultusunda, yetkililer, tüm kampanya gelir ve giderlerinin düzenli, vakitli ve saydam bir şekilde beyan edildiği bir raporlama yapılmasını, bu raporların vakitlice kamuoyuna açıklanmasını sağlayabilirler.

Medya

18. Tarafsızlık şartı kanunda açıkça tanımlanmalı ve şikayet veya ihlal durumunda vakitlice harekete geçebilecek bağımsız bir düzenleyici kuruluş tarafından denetlenmelidir. Radyo Televizyon Kuruluşları ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun medya kuruluşlarına ceza getirmek yerine seçime katılanlara telafi sağlayacak şekilde değiştirilebilir.

Şikayet ve İtirazlar

19. Seçimle ilgili ihtilaf çözüm sürecini geliştirmek adına, yasalar kampanyalarla ilgili şikayetler için bir çerçeve öngörmeli, seçimlerle ilgili şikayet ve itirazlar için somut ve makul süreler konmalıdır. Saydamlığı artırmak için tüm kararlar yayınlanmalı veya YSK'nın internet sitesine vakitlice konmalıdır.

Yurttaş Gözlemciler ve Uluslararası Gözlemciler

20. Mevzuat değiştirilerek hem yurttaşlardan oluşan gözlemcilerin hem de uluslararası gözlemcilerin izleme yapabilmesine olanak tanıyan hükümler getirilerek 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 8. Paragrafı ile tam uyum sağlanması düşünülmelidir.

Seçim Günü ve Sonuçların İlan Edilmesi

21. Seçmenlerin gereksiz yere haklarını kaybetmelerini önlemek için, kanunda hatalı oy pusulalarının ve zarfların değiştirilmesine imkan tanıyan bir hüküm yer alabilir.
22. Sandık Kurullarına verilecek eğitimlerde, akreditasyon sahibi yurttaş gözlemcilerin ve uluslararası gözlemcilerin kısıtlamayla karşılaşmaksızın seçim sürecini izleme hakkı olduğuna vurgu yapılabilir. Oy verme yerlerinde sadece yetkili kişilerin olmasını sağlamak için tüm Sandık Kurulu üyelerine ve akreditasyon sahibi gözlemcilere yaka kartı çıkarılması düşünülebilir.
23. Uluslararası iyi uygulamalar doğrultusunda, ülke genelindeki özet durumun ve kesin olmayan ayrıştırılmış sonuçların YSK'nın internet sitesinde yayınlanması düşünülebilir. Bu uygulama halkın birleştirme sürecine olan güveninin daha da fazla artmasını sağlayacaktır.

EK I: KESİN SONUÇLAR

Toplam kayıtlı seçmen sayısı	56.949.009
Kullanılan toplam oy sayısı	48.537.695
Toplam geçerli oy sayısı	47.840.231
Toplam geçersiz oy sayısı	697.464
Katılma oranı (yüzde)	85,23 %

SİYASİ PARTİ	Yurtiçi	Yurtdışı	Gümrük noktaları	TOPLAM	Yüzde
Millet Partisi	19.479	185	50	19 714	0,04
Vatan Partisi	114.843	3 321	639	118 803	0,25
CHP	11.900.875	177.151	33.786	12.111.812	25,32
Hak ve Özgürlükler Partisi	106.565	1.620	398	108.583	0,23
Saadet Partisi	319.543	5.621	814	325.978	0,68
Demokratik Sol Parti	31.523	222	60	31.805	0,07
Demokrat Parti	68.862	377	80	69.319	0,14
Bağımsız Türkiye Partisi	48.585	589	123	49.297	0,10
MHP	5.602.469	81.076	10.591	5.694.136	11,90
Halkın Kurtuluş Partisi (HKP)	81.207	1.573	277	83.057	0,17
Liberal Demokrat Parti	25.163	1.573	80	26.816	0,06
HDP	4.914.203	220.059	13.823	5.148.085	10,76
Büyük Birlik Partisi	247.354	5.013	837	253.204	0,53
AKP	22.959.394	647.028	75.504	23.681.926	49,50
Komünist Parti	50.488	1.919	120	52.527	0,11
DYP	13.676	365	90	14.131	0,03
Bağımsızlar	51.038			51.038	0,11
Genel Toplam	46.555.267	1.147.692	137.272	47.840.231	100

Meclis Sandalye Dağılımı

Siyasi Parti	Toplam Milletvekili	Kadın Milletvekili
CHP	134	21
MHP	40	3
HDP	59	23
AKP	317	34
Toplam	550	81

Kaynak: 11 Kasım 2015 Tarih ve 2310/2015 Sayılı YSK Kararı

EK II: ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİNDE YER ALAN GÖZLEMCİLERİN LİSTESİ

KISA DÖNEM GÖZLEMCİLER

AKİT Parlamenterler Meclisi

Jose Ignacio	Sanchez Amor	İspanya	Özel Koordinatör
Margareta	Cederfelt	İsveç	Heyet Başkanı
Roman	Haider	Avusturya	Parlamenter
Anton	Heinzl	Avusturya	Parlamenter
Latifa	Ganouchi	Belçika	Parlamenter
Veli	Yuksel	Belçika	Parlamenter
Ozlem	Ozen	Belçika	Parlamenter
Luchezar	Ivanov	Belçika	Parlamenter
Kiril	Tzotchev	Belçika	Parlamenter
Romana	Jerković	Hırvatistan	Parlamenter
Branko	Vukšić	Hırvatistan	Parlamenter
Kyriakos	Kyriakou-Hadjiyanni	Kıbrıs	Parlamenter
Zuzka	Bebarová-Rujbrová	Çek Cumhuriyeti	Parlamenter
Ivana	Dobešová	Çek Cumhuriyeti	Parlamenter
Soren	Sondergaard	Danimarka	Parlamenter
Kulliki	Kubarsepp	Estonya	Parlamenter
Mart	Nutt	Estonya	Parlamenter
Oezcan	Mutlu	Almanya	Parlamenter
Luigi	Compagna	İtalya	Parlamenter
Cristina	De Pietro	İtalya	Parlamenter
Emma	Fattorini	İtalya	Parlamenter
Federico	Fauttilli	İtalya	Parlamenter
Marietta	Tidei	İtalya	Parlamenter
Isabel	Santos	Portekiz	Parlamenter
Adao	Silva	Portekiz	Parlamenter
Victor Paul	Dobre	Romanya	Parlamenter
Rodica	Nassar	Romanya	Parlamenter
Vasile	Nistor	Romanya	Parlamenter
Anette	Akesson	İsveç	Parlamenter
Peter	Jeppsson	İsveç	Parlamenter
Margareta	Kiener Nellen	İsviçre	Parlamenter
Simon	McGuigan Burns	Birleşik Krallık	Parlamenter
Milovan	Petković	Hırvatistan	Delegasyon Personeli
Silvia	Demir	Çek Cumhuriyeti	Delegasyon Personeli
Giuseppe	Trezza	İtalya	Delegasyon Personeli
Irina	Alecu	Romanya	Delegasyon Personeli
Anca	Constantin	Romanya	Delegasyon Personeli
Daniela	Aregger	İsviçre	Delegasyon Personeli
Andreas	Baker	Danimarka	AGİT PM Sekreterliği

Loic	Poulain	Fransa	AGİT PM Sekreterliği
Francesco	Pagani	İtalya	AGİT PM Sekreterliği
Gustavo	Pallares	İspanya	AGİT PM Sekreterliği
Iryna	Sabashuk	Ukrayna	AGİT PM Sekreterliği
Robert Spencer	Oliver	ABD	AGİT PM Sekreterliği
Janice	Helwig	ABD	ABD Helsinki Komisyonu Personeli

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Heyeti

Andreas	Gross	İsviçre	Heyet Başkanı
Carles	Jordana Madero	Andora	Parlamenter
George	Loukaides	Kıbrıs	Parlamenter
Eerik-Niiles	Kross	Estonya	Parlamenter
Josette	Durrieu	Fransa	Parlamenter
Elena	Centemero	İtalya	Parlamenter
Paolo	Corsini	İtalya	Parlamenter
Birutė	Vėsaitė	Litvanya	Parlamenter
Tiny	Kox	Hollanda	Parlamenter
Ingebjorg Amanda	Godskesen	Norveç	Parlamenter
Ion	Popa	Romanya	Parlamenter
Ionuț-Marian	Stroe	Romanya	Parlamenter
Nataša	Vučković	Sırbistan	Parlamenter
Anže	Logar	Slovenya	Parlamenter
André	Bugnon	İsviçre	Parlamenter
Alfred	Heer	İsviçre	Parlamenter
		Eski Yugoslav	Parlamenter
Imer	Aliu	Makedonya	
		Cumhuriyeti	
Richard	Balfe	Birleşik Krallık	Parlamenter
Volodymyr	Ariev	Ukrayna	Parlamenter
Iryna	Gerashchenko	Ukrayna	Parlamenter
Yuliya	L'Ovochkina	Ukrayna	Parlamenter
Olena	Sotnyk	Ukrayna	Parlamenter
Srdjan	Darmanović	Karadağ	Venedik Komisyonu
Amaya	Úbeda de Torres	İspanya	Venedik Komisyonu
Anna	Kolotova	Belçika	Sekretarya
Sylvie	Affholder	Fransa	Sekretarya
Nathalie	Bargellini	Fransa	Sekretarya
Danièle	Gastl	Fransa	Sekretarya
Sevda	Gündüz	Fransa	Sekretarya
Denise	O'Hara	İrlanda	Sekretarya

Uzun Dönem Gözlem Heyeti

AGİT/DKİHB SSGH Ana Ekibi

Geert-Hinrich	Ahrens	Almanya	Heyet Başkanı
Damir	Malbašić	Bosna Hersek	
Marla	Morry	Kanada	
Wayne	Pilgrim	Kanada	
Elma	Šehalić	Almanya	
Jurga	Lukšaitė-Roehling	Litvanya	
Konrad	Olszewski	Polonya	
Joanna	Porczynska	Polonya	
Branko	Živanović	Sırbistan	
Martina	Barker-Cigániková	Slovakya	
Polyna	Lemos	Birleşik Krallık	

AGİT/DKİHB Uzun Dönem Gözlemciler

Roman	Stanek	Çek Cumhuriyeti
Karin	Bergquist	Danimarka
Paavo	Pitkaenen	Finlandiya
Veronique	Lasserre-Fy	Fransa
Petra	Bornhoeft	Almanya
Gerd	Gersbeck	Almanya
Christine	Radomsky	Almanya
Barbara Marion	O'Shea	İrlanda
Bosko	Milovic	Karadağ
Linda	Beijlsmit	Hollanda
Michiel	Irish'Stephenson	Hollanda
Yasir	Iftikhar	Norveç
Anne	Skatvedt	Norveç
Roger	Brandin	İsveç
Vida Koren	Holm	İsveç
Mats	Melin	İsveç
Alison J.B.	Sutherland	Birleşik Krallık
Sue	Trinder	Birleşik Krallık

AGİT/DKİHB HAKKINDA

Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB) "insan haklarına ve temel özgürlüklere mutlak saygıyı, hukukun üstünlüğüne bağlılığı teminat altına almak, demokrasinin ilkelerine destek vermek ve(...) demokratik kurumların kurulması, güçlendirilmesi ve korunmasının yanı sıra hoşgörünün toplumda yaygınlaşmasına destek vermek" konularında üye Devletlere yardımcı olan temel AGİT kurumudur. (1992 tarihli Helsinki Zirvesi Belgesi) Büroya, aynı zamanda, AGİT'in insani boyutu olarak atıfta bulunmaktadır.

Merkezi Varşova'da (Polonya) bulunan AGİT/DKİHB 1990 yılında gerçekleştirilen Paris Zirvesi sırasında Özgür Seçimler için Büro olarak kurulmuş ve Mayıs 1991 tarihinde faaliyetlerine başlamıştır. Bir yıl sonra, insan hakları ve demokratikleşme konularını kapsayacak genişlikte bir yetkilendirmeyi yansıtmak amacıyla büronun adı değiştirilmiştir. Bugün bünyesinde 130'dan fazla çalışan bulunmaktadır.

AGİT/DKİHB **seçim gözlemi** alanında Avrupa'da en başta gelen kuruluştur. Her yıl, AGİT bölgesinde gerçekleşen seçimlerin AGİT taahhütlerine, seçimlerin demokratik olması için gereken diğer uluslararası yükümlülüklerle ve ulusal mevzuata uygun şekilde yapılıp yapılmadığını değerlendirmek üzere binlerce gözlemcinin görevlendirilmesini koordine eder ve düzenler. Kendine özgü metodolojisi seçim sürecinin tümüyle ilgili derinlemesine bir kavrayış sağlar. Yardımcı nitelikli projeler aracılığıyla, AGİT/DKİHB üye Devletlere seçim sistemlerini iyileştirmeleri ile ilgili yardım eder.

Büro'nun **demokratikleştirme** faaliyetleri şunları kapsamaktadır: Hukukun üstünlüğü, mevzuat desteği, demokratik idare, göç ve dolaşım özgürlüğü ve cinsiyet eşitliği. AGİT/DKİHB demokratik yapıları geliştirme çabası ile, her yıl, birtakım hedeflenmiş yardım programlarını hayata geçirir.

AGİT/DKİHB aynı zamanda, üye Devletlere AGİT'in insani boyutu ile ilgili taahhütleri ile uyumlu olarak, **insan hakları** ve temel özgürlükleri koruma ve teşvik etme hakkındaki yükümlülüklerini yerine getirme konusunda yardımcı olur. Buna, çeşitli ortaklarla beraber çalışarak, terörizme karşı mücadelede insan hakları, insan ticaretine maruz kalmış kişilerin insan haklarının geliştirilmesi, insan hakları eğitim ve öğretimi, insan hakları izleme ve raporlama, kadınların insan hakları ve güvenliği gibi tematik alanlarda uzmanlık sağlayarak, kapasite oluşturma ve işbirliğini teşvik etme yoluyla ulaşılır.

AGİT/DKİHB, **hoşgörü** ve **ayrımcılık yapmama** alanlarında, nefret suçlarına ve ırkçılıkla ilgili olaylara, yabancı düşmanlığına, Yahudi düşmanlığına ve hoşgörüsüzlüğün diğer biçimlerine karşı verilen tepkiyi güçlendirme konusunda üye Devletlere destek sağlamaktadır. AGİT/DKİHB'nin hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ile ilgili faaliyetleri şu alanlara odaklanmıştır: mevzuat; yasalara itaat eğitimi; nefret nedenli suçlara ve olaylara verilen tepkilerin izlenmesi, raporlanması ve takip edilmesi ve bunların yanı sıra, hoşgörü, saygı ve karşılıklı anlayışı destekleyen eğitsel faaliyetler.

AGİT/DKİHB, **Roman ve Sinti** toplulukları konusundaki politikaları hakkında üye Devletlere tavsiyelerde bulunur. Roman ve Sinti toplulukları arasında kapasite oluşturma ve ağ kurma konularını destekler ve Roman ve Sinti temsilcilerinin politika oluşturan organlara katılımını teşvik eder.

Tüm DKİHB faaliyetleri AGİT'e üye Devletler, AGİT kurumları ve alan çalışması gruplarının yanı sıra diğer uluslararası örgütler ile de yakın koordinasyon ve işbirliği içinde yürütülmektedir. Daha fazla bilgi için DKİHB'ın internet sayfasına başvurabilirsiniz: (www.osce.org/odihhr).